

Bornholms

Historiske Beskrivelse

Det allerældste, som om dette Land er at melde, er det som i Begyndelsen derom er anført, at en ved Navn Boer, af hvilken Øen skal have sit Navn, har først indfundet sig der, og bebygget det, som tilforn var øde; Tiden, naar sligt skal være skeet, er og der anført; Hvilket jeg overlader til andre at dømme om; er og der anført; Hvilket jeg overlader til andre at dømme om: Det lader ellers rimeligere, at Landet meget sildigere er begyndt at beboes, end der meldet er, og at det, da de Danske smaa Konger eller Reguli vare blevne afskaffede, og Kongeriget underlagt en eneste Enevolds Herre og Konge, som først menes at have været Kong Frode den Tredje, dr levede i Christi Tider, er tillige med andre Lande og Provindser kommen under det Danske Herredømme; Hvilket menes at have staaet fast, indtil efter Kong Sigward den Andens Død, da, eftersom ingen af den Kongl. Stamme var tilbage, Kongeriget atter blev delet imellem smaa Magter eller Regulos, og Bornholm i de Tider, ligeledes bekom da sin egen Første; Hvilket skal have vedvaret indtil Kong Harald Hyldetands Tider, som ei alene Aar Christi 326. igien blev Konge og Enevolds Herre over alle Danske Provindser og Øer, men endog skal ved sin Død, have efterladt Konge-Riget i samme samlede Stand til hans Efterkommere i Regieringen. (200)

Anno Christi 1060, da Kong Svend Estrithsøn regierede over hele Danmark, skal den christelige Religion allerførst være bleven her paa Landet indført, hvilket Adamus Bremensis i hans Chorographia Scandinaviæ bevidner, naar han melder, at paa den Tid alle Danske Øer have antaget Christendommen, og iblant dem, i sær nævner Holmen, som ligger ei langt fra Skaane og Gulland, hvilket Navn af Holm, jeg tilforne har sagt, at ermelte Autor i Særdeleshed tillegger dette Land; Han forklarer sammesteds, at den Skaanske Biskop Eginus har omvent disse Øe-Boere fra Afguds-Dyrkelsen til den christelige Religion, og bragt det derhen, at de ved deres Afguders Afbrydelse og Ødeleggelse, og ved en sand Anger og Ruelse over deres forige Blindhed, havde annammet Daaben; Omtrent 100 Aar derefter, nemlig Ao 1149 har Kong Svend Gratehede, Kong Erich Emunds Søn, lagt de trende Dele af Landet under den Lundiske Erke-Biskop-Stoel, saa at alene den øvrige fierte Part af Landet, blev Kongen forbeholden, hvilken Gave han gjorde for at forlige sig med Erke-Biskop Eschild, som han for Mistankes Skyld havde i en Kurv ladet ophidse under Hvelvingen af Lund-Kirke.

Over disse tre Dele af Landet, eller Herreder antoges og de Lundiske Biskoper siden et fuldkommen Herredømme, saa at det Lundiske Clerisie, i samme forbemelte Aar indstiftede Begyndelsen af de hellige Aar paa Bornholm, hvilken de kaldede Æram Bornholmianam; Hvilken Aars-Tid, eller Æram, andre dog henregner til Annum 1199 da man mener at Kong Knud, Valdemari den Førstes Søn, har stadfæstet denne Donation.

Kong Svend Gratehedes Successor i Regieringen, Kong Waldemar den Første, maatte, formedelst Regimentet endnu stod paa svage Fødder, beqvemme sig til, at stadfæste forommelste hans Antecessors Gave paa Bornholm, uagtet, at han vel saae, at samme (201) hverken var billig, eller for Riget gavnlig; Dog paa det at Erke-Biskopens Magt ikke maatte blive for vældig, og i Fremtiden udbryde til en slags Oprør iblant Indbyggerne, lod han 1158 bygge Hammershuus-Slot, som baade skulde være til en Beskyttelse mod dette slags Fiender, saa og en Værn imod Søe-Røveres Anfald.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Waldemar den Førstes Sønner, Kong Knud den Siette, og Kong Waldemar den Anden, imodstode ei heller denne Bornholms Gave til de Lundiske Erke-Biskoper, men meget mere stadfæstede den; Ja de overlode end og Hammershuus-Slot til Biskopen; Hvilket Foretagende, Udfaldet i Fremtiden visede ikke at have været af de allerbetænksomste; Thi Slottet blev siden for de Bispelige Rebellere en tryk og sikker Tilflugt; Desuagtet forblev alting uforandret og stille, indtil Erke-Biskop Jacob Erlandsøns Tid, som imod Kongens Villie var bleven Erke-Biskop, og som imod ordentlig Sædvane søgte Stadfæstelse paa hans Embede hos Paven og ikke hos Kongen; Da denne hofmodige, stolte og oprørske Mand havde naaet det Skaanske Erke-Biskopsdømme, igienkaldende Kong Christopher den af hans Formænd skede Gave, af de trede Parter af Bornholm, indtog Ao 1259 Hammershuus-Slot, og lod den gode Erke-Biskop, som i adskillige Tilfælde havde viset sig at være Kongens afsagde Fiende, fange og kaste i Fængsel. Denne samme Skiebne overgik tillige de oprørske Biskoper af Ribe og Roeskilde, men de hevnedes sig paa Kongen ved Biskopen af Aarhuus, Arnfasti grusomme og afskyelige Hielp og Foretagende, som i Sacramentet gav Kongen Forgift, hvoraf han døde.

De formaaede og Jarimarum, Førsten af Rygen, med en Armee at anfælde Danmark, han slog ei alene mere end 10000 Mand ihjel i Sielland, men da han kom til Bornholm, og efter Capitulation fik Hammershuus-Slot i sin Magt, omkom han ynkelig en Deel af de derudi værende og fangne to hundrede Mand, og tog (202) Resten med sig fanger, paa det han kunde faa Penge for deres Indløsning og Befrielse.

Denne den Rygiske Førstes Grumhed blev ikke ustraffet; Thi da han igien var kommen tilbage til Skaane, blev han, da han meente at være allertryggest, af en Kvinde med en kniv ihjelsluttet; Hans Krigs-Hær blev derover adspredt, og Kong Erich Glipping; som succederede Hans Hr. Fader i Regieringen, fik derudover Luft, erobrede Bornholm, og fik endelig Anno 1265, efter nogle Ugers Beleiring, Hammershuus-Slot igien i sin Magt, hvor han iblant andre fik den oprørske Erke-Biskop Jacobs Broder, Anders Erlandsøn, til Fange.

Erke-Biskopen selv havde imidlertid fundet Leilighed at undvige af sit Fængsel; Men hvorledes Striden imellem ham og Kongen blev afgjort, veed enhver af Landets almindelige Historier: Her paa dette Sted, er det nok at berette, at Kongen i Forliger Ao. 1271 maatte forbinde sig, at tilbage give til Erke-Biskopen den ham tilforne overdragne Deel af Bornholm.

Herpaa blev Bornholm en tidlang befriet fra de Bispelige Uroligheder, men derimod fik Landet nye Plager af Søre-Røvere; Thi da i Aaret 1278 og følgende, var Krig imellem Danmark og Norge, indfandt sig iblant andre en vis Søre-Røver, navnlig Alf Erlingsøn, som under den Norske Konges Skyts længe foruroligede de Danske Øer og Provincer, og iblant dem Bornholm, men blev omsider fangen, og ved Helsingør fik sin fortiente Løn, da han ved Bødelens Haand blev aflivet og parteret.

Efter Kong Erich Glippings Død, som af Stig Pors med andre Tilhængere og Forrædere, mordisk Viis var bleven ihjelslagen, kom hans Søn Erich Menved igien til Regieringen; I hvilken (203) Herres Tid Bornholm atter begyndte at foruroliges; Thi da Erke-Biskop Jens Grand, som var lige saa hovmodig, stolt, og ærgierig en Mand, som den forbemelte Erke-Biskop. Jacob Erlandsen, og havde bekommet Erke-Bispedømmet imod Kongen Villie, ved Pavens sig tiltagne Myndighed, blev af Kongen mistænkt, at have været Medvidere i Hans Hr. Faders Mord, lod Kongen Ao 1294 bringe denne Erke-Biskop fangen til Søborg-Slot i Sielland, og der holte ham i haart Fængsel; Kongen indtog derpaa Birnholm og asfordrede Hammershuus-Slot, som Bispens Tilhængere, der havde

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Slottet inde, ikke vilde overgive, da Biskopen imidlertid ved sine Venner Hielp, med stor Livs-Fare rømmede og undkom af sit Fængsel, og kom selv til Hammershuus-Slot, hvorfra han siden begav sig til den hellige Fade i Rom, for at besvære sig over Kongen, og den haarde Medfart, der var øvet imod ham; Slutningen paa alt dette blev en Pavelig Dom, at Kongen skulde give Erke-Bispen for hans haarde Fængsel og andre ham overgangne Uleiligheder, 49000 Mark Sølv, og at Bispen for samme Summa, indtil den blev erlagt, skulde beholde Bornholms-Land til Underpant.

Kongen kærede sig lidet efter denne Pavelige Sentents, og Erke-Bispen fik hverken den tildømte Penge-Summa eller noget Underpant, men kom tvert imod ingensinde mere til dette Erke-Biskops-dømme, saasom en anden, navnlig Ifarnus, blev sat i hans Sted; Hvorefter Ao 1303 Sagen endelig saaledes blev afgjort, at Kongen ikke skulde give Erke-Biskop Grand mere end 10000 Mark Sølv; Men derimod for at forsone den Synd og Haanhed, der var øvet imod det hellige Biskopelige Sæde, ved at holde dets værdigste Fader og Biskop, i saa haart et Fængsel, skulde Kongen overgive til den Lundiske Erke-Biskops-Stoel, ikke alene Hervidsted=Herred i Skaane, men endog Rønne-Herred paa Bornholm, saa at Erke-Biskopen paa denne Maade blev Herre over hele Landet, og den fierde forommelte Part, som Kongerne var bleven forbeholden, nu (204) ogsaa gik i Løbet. Kongen indgik disse haarde Vilkor, og udstedde derover sit Aabne-Brev; Dog kom Biskoppen ikke strax i Besiddelse af hele Landet; Thi som en vis Adelsmand Uffo, Ao 1277 havde med Kongens Tilladelse kiøbt foromtalte Rønne-Herred af den Rygiske Første Vislao, og Uffonis Arvinger, som havde det endnu paa denne Tid i Eie, ikke vilde overlade det, førend dem igien blev betalt hvad det havde kostet, saa maatte Kongen til sit Confirmations-Brev, paa denne Landets Session til Erke-Biskopen legge denne Artikel, at saafremt Uffonis Arvinger ei godvilligen vilde afstaa dette District da vilde Kongen i dets Sted tillegge Erke-Biskopdømmet Wæmund-Herred i Skaane.

Da Esger Juul Ao. 1310 var bleven Erke-Biskop til Lund, forpligtede han sig Aar 1316 til Kong Erich Menved, at han indensinde vilde sette nogen anden Hoveds-Mand over Bornholms-Land, end den som Kongen gav sit Minde til og var tilfreds med, hvilken og skulde aflegge sin Troskabs-Eed til Kongen, men da Erke-Biskopen ikke vilde holde sit Løfte, men tvert imod gik til Sverrig, og ophidsede denne Nation og andre Rigets Fiender til Krig imod Kongen, som og Ao. 1318 virkelig paafulgte; Saa sendte Kongen strax efter Bispens Bortgang, en ved Navn Ludvig Albertsøn til Bornholm, som paa Kongens vegne indtog Landet, og endelig Aar 1319 efter nogen Tids Beleiring, erobrede Hammershuus Fæstning; Hvorpaa Boringhomerne ved deres Aabne-Brev af 1319, som herefter følger, overgav Landet til Kong Erich.

Omnibus præfens scriptum cernentibus, omnes & singuli terram
Bornendholm inhabitantes, Salutem sempiternam in omnium Sal-
vatore. Universis Christi fidelibus constare volumus, præfentibus
& futuris, quod propter multimodis injurias & graves oppressiones,
videlicet depredationes, & direptiones rerum & bonorum, nostrarum
per-

personarum captivitates, incarcerationes, & tormentationes & quorundam propinqvorum & amicorum nostrorum expulsionones, a propriis & exultationes, quorundamque mutilationes & mortes impias ac crudeles, cæterasque contumelias & persecutiones intolerabiles & injurias, quibus per Dominum Esgerum Archiepiscopum Lundensem, ejusque fautores videlicet homines de regno Daciæ legaliter & bannitos & propter ipsorum crimina enormia pace privatos & convictos ac ipsorum complices, quos multis viribus in dictam terram Borendeholm, numero non paucos, in nostram depauperationem & persecutione scelerum adduxerunt, jam annis pluribus passus sumus miserabiliter & afflicti. Magnifici Principis & illustris Domini nostri Erici, Dei gratia, Danorum Sclavorumque, Regis, cujus regni incolæ sumus, auxilium & consilium, urgente nos necessitate ultima, duximus humiliter implorandum, sperantes firmiter per ipsius adjutorium & potentiam, a dictis tribulationibus auxiliante altissimo liberari, præsumentesque certissime ac vehementissime formidantes ac verissime cognoscentes: quod nisi hoc fecerimus, Prædicta terra Borendeholm, cum castro & suis attinentiis universis, a possessione & dominio, Lundensis Ecclesiæ irrevocabiliter alienaretur & hæreditas nostra ad extraneos vertetur: Nosque & nostri hæredes redigeremur in perpetuam servitutem. Convenientes igitur nos habitatores prædictæ terræ omnes & singuli in unum, de omni nostrorum unanimi consilio & consensu, nuncio dicti Domini nostri Regis ad manus ejusdem Regis elevatis ad cælum manibus per fidem nostram promissimus, & juravimus, quod dicto Domino Regi, contra omnem hominem firmiter adhærebimus & fideliter serviemus, quoadusque eidem pro omnibus damnis & expensis, quæ & quas per se & suos, pro liberatione nostra & dictæ terræ ad Lundensis Ecclesiæ recuperationem incurrerit & fecerit, plenarie fuerit satisfactum; in cujus rei Testimonium, Sigillum communitalis dictæ terræ & Sigilla discretorum virorum Dominorum Johannis Kane militis, Tulonis Mus, &

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

(206) Petri Magnussön, militum, presentibus literis duximus apponenda. Datum Borendeholm, Anno Domini 1319 in 8va. Ascensionis Domini.

Dette skeede kort før Kongens Død, som i dette samme Aar indfalt.

Da Kong Erichs Broder, Kong Christopher den Anden, i kort Tid havde været ved Regieringen, sendte Paven Anno 1321 sin Legat Bernhardum de Waldrano til Danmark, som skude tvinge Kongen til, iblant andre urimelige Paastand, ei alene igien at indrømme Esgero, som havde været Begyndere og Medhielpere til saa mange Ulyksaligheder i Landet, det hele Erke-Biskopdømme, men end og Rønne-Herred paa Bornholm (som Bisperne allerede tilforn. Efter Kong Erich Menveds Aabne brev og Stadfæstelse, havde tilegnet sig) og Slottet Hammershuus, uden at Kongen skulde nyde mindste Erstatning for al Skade og Bekostninger, som i Krigen vare forefaldne, undtagen aleneste, at Ludvig Albertsøn skulde nyde de paa Krigen paa Bornholm anvente Bekostninger igien gotgiort.

Men som disse Freds Vikor vare alt for haarde og utaalelige, der og samme Tid indtraf andre for Kongen fortrydelige og mishagelige Omstændigheder, iblant andre denne at Esgerus forføre Kongens General, forbemelte Ludvig Albertsøn, af Kongens i sin Tieneste, og satte ham som Befalingsmand over Hammershuus-Fæstning; Saa begynte Ao 1324 Urolighederne igien paa Landet, da Kong Christopher sendte Peder Wendelbo til Bornholm, som kort Tid derefter tvang Ludvig Albertsøn, formedelst Hunger og anden Tvang, at overgive Hammershuus til Kong Christopher og hans Søn, hvorover dette Brev blev udstedet:

Christoffer og Erich hans Søn, med Guds Naade, Danmarckis oc Sclavis Konge, Hertug udi Estland, ynsker alle som nærverendis Skrift (207) see, Helsen. Wi gjør alle vitterlig, dem som de eller komme skulle, at imellem os, vore Børn, oc alle Anhengere, paa den eene, oc Her Lodvig Albretson, forðum vor Marsk, hans Venner, Forvante, oc Anhengere, saa mange som med hannem paa det Slott Hammeren haffve været Landfluctige, den stund de vaar i vor Unaade, er forhandelit i saa Maade imellem, som efterfølger.

Først bekiemde vi os oc voris Arffvinger, at være Her Lodvig Albertsön oc hans rette Arffvinger skyldig retteligen 9360 Marck Skaaneske Penninge, som nu brugelig ere, som skal dennem betalis til efterskreffne Tider, nemlig først til vor Frue Kyndelmisse 1000 Marck Skaanske, siden hvert Aar 1000 Marck, til samme Tid vor Frue Dag, og saa fremdelis, indtil forskreffne Summa bliffver aldelis fuldgiort, dog os forbeholden, at vi maa give hannem oc hans Adfvinger udi disse Terminer, for hver Marck Skaaneske Penninge, tu Marck Sielandske, eller for halffemte Marck Skaanske, en Marck Sølff Cølnisk, for hvilken Summe Penninge vi oc vore Arffvinge, sætte Her Lodvig oc hans Arfvinge disse vort Raad, Lauritz Jonesön forðum vor Drost, Peder Vendelbo, vor Marsk, Eskild Kracke, Uffe Nicklesön, Eskild Griis, Sti Andersön, Lautitz Lauritsön oc Jörgen Tunesön Riddere, Johan Kaas, Christiern Kaas, Lauritsön, Niels Joensön Brælicke, Jens Joenssön Brælicke, Ifsuer Pedersön, Joen Nicklesön, Ranni, Boe Falck, oc Erich Niclesön til Forloffvere, oc vi forneffnde loffbe, at saa skal holdis. Ydermere skal Her Lodvig Albertsön betale andre, til hvilke hans er skyldig, eftersom vi betale hannem til, og midlertid, inden disse Terminer, skal onden Rettergang anderledis aff hans Gieldener, imod hannem anstilles for gorneffnde Gield, paa vor salige Herre Broders vegne, Kong Erichs, som han tiltalis faare, eb'nten af os eller vore Dommere. Ydermere skal vi fornøye forneffnde Her Lodvig, oc hans Arfvinger 600 Marck Sølff som hand siger sig skyldig at være Palle Joemsöns Arfvinger for forneffnde Hammerslot hvorudinden vi skal holde

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

hannem fri skadisløs. Forskreffne Her Lodvig, hans Brødre og Anhang, som ere paa forneffnde Slot Hammeren, skulle strax gaa aff forneffnde Slot, oc antvorde det vor Marsk Peder Wendelbo, paa vore Vegne, de skal nyde all deris Haffve paa Slottet. Hves Her Lodvig, siden hand haffver antvordet forskreffne Slot oc Land (208) Boringholm, for vor Skyld, oc forneffnde Slottis og Lands Skyld derfor, kunde komme i noget Band, slukke vi holde hannem fri.

Alle vore Høvismend, Befalingsmend oc Anhengere, som imidlertid haffve optagit aff Her Lodvigs Gods oc Rente noget, men han vaar landfluctig, skulle være fri oc utiltalet derfaare. Alle Fanger paa baade Sider skulle være løse. Alt hves Her Anders Pedersön aff Alnerup tilforne haffver handlet med hannem paa vore Vegne, skal stadige oc fast bliffve, effter de Breffvis Livdelse, vi derpaa have gisuit hannem.

Hvad andre Breffve Her Anders Pedersön oc os er imellem gangen, før den Handel giordis, eller siden, skulle icke forstaaes eller udtydes til denne Handel.

Der skal være under Her Lodvig oc os, oc vores Arffvinger oc Anhengere, paa baade Sider it trygt Venskaff, oc vi skal tage dem igien til vor Naade, og forunde hannem oc hans Anhengere igien alt deris Gods, oc ville aldrig for den Skyld hindre dem derudi, dog saa at Veenslæt, som boer paa Her Aage Hassis Gods, skal beholde hans Korn oc rørendis Gods, og det nyde effter hans Vilie, uden hves hand allerede haffver bekommet. Til Vidbesbyrd under vort, Kong Christoffers Indsegl. Actum Tingstede udi Falster, Aar 1325 anden Dagen efter Bartholomei. De Andre hafver til Vidnisbyrd hengd deris Indsegle, derhos.

Samme Aar 1324 døde Erke-Biskop Esgerus, og to Aar derefter, nemlig Ao. 1326 begynte den bekiente store Urolighed i Danmark, da Rigs-Stænderne ved Bispernes Conspiration og Forræderie, bleve bragte derhen, at de opsagde Kong Christopher al Huldskab og Troskab; I disse forvirrede Tider kom Bornholm atter under den Lundiske Erke-Biskops Gevalt, som den Gang var Carl Erichsen, saa at han ei alene i al Tryghed og Sikkerhed besad de trende Dele af Landet, men endog tragtede efter at faae Rønne-Herred, som den øvrige fierde Part under sit Herredømme, hvilket han dog paa ingen anden Maade kunde bringe til Veie, end ved at (209) betale til den forhenævnte Ulfonis Arvinger 1000 Skaanske Mark, for dets Overladelse, hvorefter han blev Eene-Herre over det ganske Land.

Anno 1332, da der var ingen retmæssig Konge i Danmark men Johannes Græve af Holsten spillede Mester, solgte han Skaane, som han havde bragt under sin Magt, til Kong Magus Smeck af Sverige, for 70000 Lode Mark, i hvilket ulovlige Kiøb Bornholm fulgte med, under det Skin af et Anhang til Skaane, blev og den Lundiske Erke-Biskop tilstaaet og overdraget.

Men da Anno 1359 Erich Magni Søn, udvalt Konge efter Faderen, vilde tilegne sig alene Bornholms Land, og Erke-Biskopen Jacobus Nicolai satte sig derimod, lod han kaste Erke-Biskopen i Fængsel, som dog igien rømmede og slap ud af Arresten, flyede til Bornholm, og endte der sine Dage.

Anno 1360 kom Landet igien under Kongens af Danmark Herredømme; Thi da foromtalte Kong Magnus Smeck saae, at hans Søn i alle Tilfælde blev mere agtet oh anseet end han, og derfor frygtede for ham, gjorde han Forbund med Kong Waldemar den Tredje af Danmark, overlod ham igien Skaane, og tillige dermed Græve Johannis Kiøbe-Brev, samt Bornholms-Land, som dertil havde været føiet.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Anno 1361 overlod Kong Waldemar atter Bornholm til Erke-Niskoppen af Lund, Nicolas, med de Vilkor, at Bispen til Erke-Biskopen af Lund, Nicolas, med de Vilkor, at Bispen, naar Kongen eller hans Efterkommere det forlangede, uden Modsigelse skulde udlevere Hammershuus-Slot til Kronen, hvilket Biskopen indgik, og derover udstædede sit Aabne-Brev og Forpligt, dateret 8de Dec. 1362, saaledes lydende:

Niels af Guds Naade Erke-Bisp til Lund, Sveriges Første, ynscher alle som seer eller hører dette Breff, Salighed udi Herren; Vi gør alle Vitterligt (210) som nu leffve eller herefter schall komme, at vi frit haffver aff vor kiere Herre Konning Woldemar,, King i Danmark och Sclawen bekommet Hammers-Huus Sloot med den Øe-Boringholm, i saa maade som efterfølger; Først naar vor Herre Konning begierer Hammer-Sloot, med Boringholm af otz igien, da scal vi Nieltz ErkeBischof och vore Efterkommere fri oplade forneffvde Konning Woldemar, eller hans Bud, som fører otz hans obne Breff, det igien, foruden ald Modsigelse, men all Krigs Rustning, Skyt, Vaaben och Verie, och med hvad andet som dertil hører, ligesom Hr. Jacob Splid han det paa samme vor Konnings Vegne leffverede od det.

Item naar vi sætter nogen til at forrestaa forneffvde Slot och Land, schal den, i hvem och bliffver, giffve Konning Woldemar, nochsom Forvaring, paa det som foreschreffvet staaer, saa at samme Forvaring og Forsichring scall iche udi nogen maade forringe Kongens rettighed. Den som schall antage samme Slot och Land af forestaae, schall ogsaa være saadan en Mand, som Kongen och wi kand forlade os paa, Riget til Gavfn; Item dersom det scheer, att wi siger otz aff med Slottet och Landet, da vil vi det Aar nest derefter, men alle dem, som for vor skyld enten vil gjøre eller lade, lige bel flitteligen och troligen hielpe til at forneffnde Sloot kand besøgis och forsiunes med Proviant och Krigs rustning, firneffnde Kong Woldemar til Gavffn och beste.

Item saa længe som vi Niels Erke-Bisp och vore Efterkommere haffve det Slot med Øen udi vor Haand och Raade, och regiere derfore, da schall det altid staa forneffnde Konning Woldemar oben saare, och for hans gandske Huus och Stamme; Alt dette, som nu forskreffvet staar, loffver vi med vor Elschelige Capitel aff Lund tryggeligen at schal holdis och bewaritz, aff os Niels Erke-Bisp och vore Efterkommere, saa her slet ikke nogen Rinke schall gilde, som kand optenkis enten udi den Geistlige eller Verdslige Ret, eller som kand paafindes, som kand være Konning Woldemar eller hans Rige til Skade. Til ydermere vitzhed och bedre forvaring, paa det som foreskreffvit staar, lade vi henge vort Degell her needen under med Lunde Capitels (211) och med disse efterschreffne Cannickers deres Segl, Boocholdi Decani, Joseph Erckedegens, Jens Nyminge Cantoris, Jacob Jermers, Jens Hendrichsens, Peder Botulos ocg Nieltz Kundtzsøn, Giffvit Maria ondsangels Dag, som er den 8. Decembr. Aar 1362.

Birgerus som 1497 blev Erke-Biskop i Lund, skal en Tid lang have resideret paa Hammershuus, og imidlertid ladet gjøre Markeskiel paa Landet, med et Kors gravet i Jorden.

Samme Birgerus har Aar 1501 udgivet en Forordning til Bornholms-lands Indbyggeres Efterlevelse, hvilken Hr. Etats-Raad og Amtmand Urne har behaget at meddele mig, og som jeg agter værd her at indrykke, lydende saaledes:

Wii Byrghe mett Gudts Nadhe Erche Biscop i Lund, Swerriges Fyrste og Pavens Legatæ, helsæ eyher allæ worw Unnersottæ menighe almughe, som byghæ og boo paa wort og wor Lunde Dom Kirches Land Borgenholm, Kierlighe metth Gudh.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Kiære Venner, som ether well fortæncker, ath wor Forfadher Erche Biscop Jens Brodstorp meth Hæderligh Lundæ Capittels samtychæ haffver giffvit Ether och thette ganzæ Land noget merkelighæ aarticlæ og pungttæ foræ til Landtzens nyttæ oc then meenoghe mandz forbætringh, og sætte them udi Breff oc shriffter for Ether, ath I schulle thesx ydermeræ agktæ them oc draghæ them i Hugh oc Myndestz.

Och findhæ Wii i saadanæ Breff, ath hand haffer strænghelige budhet saadannæ articlæ oc pungtræ ath holdelstz, och sætther pine oc Faldzmaal vedh, oc nu then stundh Wi haffvæ søgt eyher vor kiære Almughæ her uppaa Langhet haffvæ sundhet stoor Bryst og merkeligh Fordærff, ath saadannæ articlæ ichæ holdnæ æræ, och kunne mærske och besyndhæ saadannæ pungttæ och articlæ aldellis taffuuelighæ at wære for Landsens Leylighedh og bestandh. Thesligest oc thet Breff taryyeligt att wære, som Friimænd oc Bøndher her paa Landet haffve vedtaget (212) oc sigh indbyrdestz velkoreth meth, som lydher: Ath hwo som agher, ridher eller gangher udhi noget Mandz Heygnedhæ, Skov, hugger, skiær, eller brydher Læst meer eller myndræ, om dagh, eller Natt, som Skov schadhæ være kand, oc bliffver ther offver kynt strax ved særschæ gerninger, svhal bødhe Gerschabet XL. March oc gielde Sagwolderes schaden igeen, oc mystæ hwætz han haffver met at faræ.

Oc skeær og swuu ath nogher Mandh eller hantstz Hion giør, som foreschreffvet staar, om Natt udi mørch og muvl oc ey vill tilstandhæ, bliffvæ ther Tuuff fore, og gielde therforæ, som for annen tyvff Sagh.

Zwischen Breff I haffvæ bedet Jep Split wor Landz Dommere og vore Sandhemænd besegle, som læst bleff nu sidst Wij ware paa Landztinget, og all almughen tha paa ny eendregtelighe oc indbyrdestz thett samtyctæ, oc vedtogh och Wij thet thaa samtyctæ, og stad, fæstædhæ, som Wij och nu aff the Hæderlighæ Herrers aff Lundæ Capittel oc Kirchens godhæ Mænds raad her nu mett Oss æræ, samtyctæ och stadfæstæ vedh allæ synæ ordh oc articlæ, som thet inneholder. Och fredtaghæ Wij alle vore Kirchens oc Slottens Skoghæ her paa Landet i Fredh oc Zeghn at ware unner sammæ pinæ oc Faldzmaal som form. Ethers vedhertægtes og Vilkorhes Breff inneholder. Och aff samme Hæderlighæ og godhæ Mænds Raad, samtyctæ och fuldbyrdh strængelighæ biudhæ oc villæ ath the articlæ och pungttæ, som Ether foresættes i Vor Forfadhers Breff, Och Wij och nu lodhæ Kyndhæ fore Ether paa Landztinget, grangiffvelighe agktæ och holdess vedher saadanne Pinæ oc Faldzmaal, som Breffuennæ innæholdhæ. Thæn første artical ær om Slottens Skoghæ, som holdes schal, som forskreffuet staar.

Item thernæst vellæ Wij ath ingen schal haffvæ Gedher herpaa Landet, ey Friiman eller anner, hwo han hælft ær, hvor the findess effther thet dag her paa Landet, tha livsæ wij them ugildhæ, oc giffvæ Wij wor Embizman paa Slottet Guldmagkt them ath annamæ, ehwæm the tilhører. Item forbiudhæ Wij under Liv og Gods no ghen samblingh eller hemmeligt Mødthæ at giøræ, i Skov eller Mark eller nogre andre hemmelighæ Stadher, haffuer nogher noghen Skylningh

ningh eller tilfæll til then annen, thet schal tales til Sogne / Stæffne eller til Herritzting eller till Landztingh, och thet standhæ hveer andre till rættæ, effter Loghen, hwæss ey kan aftales til myndhæ. Item biindhæ Wij Ether allæ, oc villæ, ath J wære wor Embizman paa Hammershws hørig hæ oc lydighæ, oc udgiffue Ether Skatt, som J aff rættæ pligtighæ ære til tæsse efftherschreffne tidhæ: Smør innen Sancti Laurentii Dag; Penninghæ innæn Marie myssæ nativitatis; Geær, Geær Øren, Saar, Riser, Laam, Gæss og Søss innæn Heliennæ mōssæ; Korn inen Sancti Andree Dag; Sedhæ Swin, eller Slæsch innæn Juul. Swar saa ichæ scheer, bethæ til wor Embizman tree Mark, och haffue han sidhen Magt at ladhæ giæste saa langhæ thet udhkommer. Zandher och ath thet kommer trættæ, eller delæ emellom Fogherthen hanss tiænere oc ether selssue wor Fiære almughæ eller Ether Zion, som ey kan afftales indbyrdes; ether emellom, eller oc afftales till myndhæ eller rætt, om saa! skoor Sagh wordhæ, tha schullæ saadannæ Saghæ indforis for oss oc wort Lunda Capittel, och schall then thet vedherfarres Logh og Rætt udhen all ydermeere kost og tæringh, dierffuis nogher thet emodh at giøre, tha villæ wi rættæ thet offuer, som bør at rættess over then syn rættæ Herres Budh, sidher overhørig. Item forbiindhæ Wij noghen at giøre Voldswærdæ, Zærwærdæ, Zuussfredh eller gardh gangh, Raan eller Tagh, Slagh eller Wordagh paa then annen, righ eller fattigh, som Wij haffue hørt oc forfareth, at meenlighæ scheer ær her till, bodhæ i wore Rispstædher oc annerstedz, hwo saadant giør her effter schullæ Wij ladhæ rættæ over, som Loghen oc Zandhsæminæ ger innæholdæ. Skær thet och i Rispstædher, tha bodhæ, som Hiercken innæholder. Item haffue Wij och forfareth, ath manghe aff ether haffue lagdth undher sig schættæ godz, somme tuu, somme trey, oc skættæ dogh ikke meræ en for een Gardh, oc ey giøre flere redzler, wort Stort til stor schadhæ oc forderffuæ, haffue Wij thet besælet wor Embizman uth at spøræ og grandschæ, oc thet at schidhæ udi syn ærildæ uthgiffit, hwo thet bær dyll uppaa, eller ickæ vill fuldhæ redzler giøre, schal wor Embizman haffue zuldmagt at sættæ then i sodanne Eyedelæ, som fuldhe redhæ giøre vill, hwo oc bær Dyll paa saadannæ haffue forbrunt the egedelæ. Item forbiindhæ Wij oc nogher ath sællæ eller forpanthæ lymme Jordh, som ligge til thes Gardhæ,

hwar saa scheidt ær her til the Fiske och Ise igeen undher theses
Saldymaal.

Item forbiudhæ Wij oc alla Bøndher oc Vortnedhæ noget at fættæ
sich vedh Skib/Dragh Natt eller Dagh, når thet Komendis wordher,
føræn vor Embizman eller Sogeth them tilsigher, at the bææ oc ræddæ
schullæ, dogh for mueligh bææ Løn, findes noghen, som undrycker no-
get Dragh, saa gott som halff Marcæ udhen wor Embizmandz eller So-
getz Myndhæ, hassuæ han Suldmagkt, at rættæ ther over, som overjæm
Tyviff, unhen han fuldhæ Zennel hassuæ aff rættæ Eyære. Item scheidt
ochsaa ath noget Friimæn taghe sigh Bøndhæ Dørtthre til Zwiss Seuer, tha
schullæ the gisre Wor Embizman oc Soget thet Althwarth ath han regi-
streræ the Bøndhæ Godz i Slogsbogh, ath the ifkæ saldæ i Friebedh,
hwoo ther findes overhørig udi, schal ichæ vidhæ syn rygghen Brødhæ.

Item hassuæ Wij och forfareth ath woræ Vildh, som Wij nu hassuæ
laggt fredh uppaa i noghen Stwundh her paa Landet, ære nær sðhæ,
lagdhæ aff uvanne fuldhe Zundhe, villæ Wij, ath inghen Bøndhæ schal
hassuæ her effther meræ æn twæa Zundhæ, ære the saa storæ at the kunne
noget Zindher gisre wore Diwr, Zindh, Raa eller Zææ, tha læmme
them paa then eenæ Godh, hwar saadannæ findess her effther, Bødhæ
tree Marcæ, hwoo i Ræffwæ Jaggt vill wææ, ham redhæ sigh paa
Ræffwæ ræcker och smaa Zundhæ, som ther til tiannæ. Och her mett
biudhæ Wij Ether allæ oc hwer særdees tessæ fornt. Articlæ, Pungtæ og
Bress u/brødhelighæ, at holdhæ; Diærffues och nogher her emodh at
gisæ, villæ Wij hordelighæ oc strængelighæ ladhæ rættæ ther offuer i
allæ Modhæ, som tilbør over them, theses rættæ Herres Bress oc Buddh
sidhæ overhørigthæ.

Item wille Wij oc, ath inghen Bøndhæ schall Fiskæ, eller panttæ
noghen the Eyædelæ, som liggæ til wore frie Bierck eller Rispstædher,
oc at ingen Rispstædhæ Mand eller the i frit Bierck Boo, Fiskæ eller
panttæ nogen Eyædelæ aff wore Bøndher, som til thes Gardhæ liggæ,
mæn hwoo Fiskæ vill, Fiskæ helæ Gaardhæ, eller halffwæ oc taghæ
Schødhe til Tinghæ effter Loghen, og redhæ ther foræ, til wortt Slott,
som

som tilbør; Swar saa icke scheett ær her till, ther købæ oc løse igieck
rættæ Byære, eller then kjøpt og panttet haffuer, redhæ fuldhæ redhæ
ther foræ, eller mystæ sitt Kjøb, eller Pantt, hwadh thet ær. Item villæ
Wii æy æth noghen Friiman schal panitæ ellær kjebe nogen the Eyedælæ,
som liggæ til wore Bøndhæ Gardhæ, eller til wore frii Bierck, men
hwar thet scheet ær her till, oc haffue icke logligt Skjødhæ, thet haffue
ingen Magt. Item schullæ wore Bøndher og Almughe segha til wore
Kjøpstæder Rotnæ, Aakirkebye, oc Nexøe paa theses rætte Torgdagh,
som ærildhæ sedwanæ wæreth haffuer, oc thet openbaræ kjøbæ og selghæ.

Och ey schal noghen Kjøpman Magt haffue at giøre Landhæ
Kjøp, bliffuer noghen fundhen thet vedh, haffue forbrutt thet han kjøpt
haffuer og giffuæ wor Embizman III. Marcø eller Dyllæ mett Tylether
Æth. Æth thesse formæltte Articlæ, allæ oc hwer særdelis stadelighæ
holles schullæ, till tess større Forwaringsh hæng hæ Wij wort Indseglæ
nædhen vedh thet wort obne Bress, som giffuet oc schreffuit ær i Rotnæ,
Nær effther Gudß Byrdh Femthen hwardredhæ paa thet forck, Jomfru Ma-
rie Dagh Assumptionis.

I Begyndelsen af det Sextende Seculo, da Kong Johannes regerede i Danmark, blev Krig imellem Danmark og Lybekkerne: Disse komme 1509, med en Flode af 18 store Skibe, som skulde gaae til Sverige, og besøgte underveis Bornholm, gjorde paa Landet alt det Onde som de kunde formaae, og fordrede en urimelig Brand-Skat.

Aar 1510 komme disse uindbudne Giester atter igien til Landet, med en Flode af 26 Skibe, og som Indvaanerne enten ikke kunde, eller ikke vilde betale den i det forige Aar af dem forlangede Brand-Skat, som var 8000 Mark Sølv, skiendte og brændte de ugudeligen paa Landet, slog et halv hundrede Mennesker ihjel, plyndrede og røvede med sig alt hvad de kunde bortføre af Qvæg, og andre dem nyttige Ting. Derudover passede den Danske Flode Lybekkerne op (216) Aaret derefter, mødte dem og omtrent i Egnen af Bornholm, hvor da imellem begge fiendtlige Partier, næsten med lige Lykke og Fordeel paa begge Sider, men med stor Hidsighed blev stridet, hvorpaa Aaret derefter, nemlig 1512 blev sluttet Fred.

Anno 1520 fordrede Kong CHRISTIAN den Anden, af den gang værende Lundiske Erke-Biskop Georgius Schotborg, at han, Ifølge af ovenmeldte Nicolai Forpligt til Kong Waldemar den Tredje, skulle overlevere ham Bornholms Land, og Hammers-Huus Fæstning, hvilket paa den Tid var fornødent, paa det Kongen i den imellem ham og Sverige antændte Krig, ved Bornholm kunde have en tryk og sikker Havn for sin Flode; Men Biskopen svarede, at hans gjorde Eed forhindrede ham, at han ikke kunde tilstaae Kongen hans Anmodning, og at han heller aldeles vilde resignere sit Erke-Biskoppelige Embede, end at bryde sin Eed; Han forlod og Embedet, men allermest af den Aarsage,

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

at han forud saae, han ikke i Fremtiden kunde undgaae Kongens Vrede og Hevn, om han forblev i Embedet.

Da han havde forladt Biske-Sædet, fornyede Kongen den forige Paastand i Henseende til Bornholm hos de Herrer Capitulares men da de vegrede sig ved at efterkomme Kongens Anmodning, lod han ei alene disse Herrer for deres Haardnakenheds Skyld kaste i Fængsel, men endog for deres Næse indtog Hammershuus Slot med Magt; Siden satte Kongen den bekiente og til sidst ulyksalige Theodoricum Slagbeck, til Erke-Biskop i Lund; Strax efter at Kongen havde faaet Hammershuus i sin Gevalt, lod han derpaa fængsle og forvare den bekiente Odenseer Biskop Jens Beldenac, som i Danmarks Historier noksom er bekiendt.

Anno 1522 da Krigen offentlig udbrød imellem Kong CHRISTIAN den Anden og Sverige, kom Lybekkerne som toge de Svenskes (217) Partie, med 30 Skibe for Bornholm, hvor de indtog Hammershuus, ihielsloge Besætningen, befriede den forræderske Biskop Beldenac, som for Penge havde solgt Fienden den Treskab, han var hans Herre og Konge skyldig, af sit Fængsel, og endelig lagde den liden Kiøbstæd Nexø i Aske.

Kong FRIDERICH den Første, som efterfulgte Kong CHRISTIAN den anden i Regieringen, fortsatte Krigen imod Landets Fiender; Men da Freden Ao. 1623 paafulgte, afstod Kongen Bornholms Lands Indkomster i et halv hundrede Aar til de Lybske, for de Bekostninger som vare giorte paa Krigen imod Kong CHRISTIAN DEN Anden, dog saaledes, at Kongen forbeholdede sig den Besætning og Forvaltning.

Denne Kongens Afstaaelse, udgivet Aar 1525; har velbemeldte Her Etats-Raad og Amtmand Urne meddelt mig, den lyder saaledes:

Wii FRIDERICH med Guds Naade &c. Giøre alle vitterligt, att efterthi Leylighedenn seg saa begiffuer, at the Lybsche hafver weldiligen indtagen Wort och Kronens Land Gulandt og Wisborg-Bye, och framdelis bestolldett Wiisborg Slott, befrygtende at hvor ther ivke scheede merchelig UUndsætning med thet første, schulle och ther mett schaffe theres Villie, oc øssre samme Slott otz Riger til stor och langsom Skade og Forderffue: Saa have Vii therfore nogen tiid forleedenn schichet Vort merchelig Raadt oc Sendebudt til Lübkee mett thennom at forhandle, saa samme Bestolling mothe mett Villie og Myndighed opgives, och theres Krigs-Folch mothe mett Villie oc Myndelighed mett thet første ther af Landet igien afkaldes, hvilchet samme the aff Lybkee ingenledes indgaae eller samtycke wilde, eller giffve thennom til nogen endelig Besluttning, eller myndelig Fordrag mett thennum, meet mybdere the kunde og mothe fange Lund Dom-Kirche oc Sancti Laurentzes Slot oc Leen, Borgenholm, (218) og Hammershuus udi nogen Tiids at beholde for theres leebne Skade, som the bekiere thennom nu udi noget Aar, udi then Feyde schulle haffve fanget oc leedert efter schellig Wordering; Tha paa thet Wii oc Vort Elskellig Danmarches Riig Raadt, Riiget, og Meenige Riigens Indbyggere motthe herefter stande udi Freed och Eendrechtighed, meet the Lybsche og Wendische Stæder og theres Forvandte, og att Feide, Skade og Forderve (som seg mangfoldelige ther udi kunde esches og begyndes) mothe afstilles og nederlegges, have samme Vort Raadt og Sendebudt, iche uden stor Besværing motthe indgange og samtycht, saa the Lybsche schulle udi nogre Aar have Borgenholm Slott og Leen udi besiddene, som formelte vortt Raadt haffver nu schichet og sendt os, og wortt Elschel. Riigens Raadt én Contract og Recess forseglett af thennom paa bode Siider paa samme Handling, som thennum paa bode Siider paa samme Handling imellem giort og gangen er, hvilchen samme Contract og Recess

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Vii og Vort Elschel. Danmarchs Riiges Raad iche kunde uddstaa eller adstille, mett mindre Vii oc Riigett wilde haffve givet ostz udi én aabenbarlig Kriig og Feyde; Tha paa thett at saadan Kriig Skade og Forderffve motthe afstilles oc borte blive; Haffve Vii og Vort Elschel Danmarches Riigetts Raadt fuldbyrdet samtuycht og stadfæst samme Recess udi syn fulde Magt at bliffve. Oc paa thett at Skade och Foderffve schulde iche formeget henge og bliffve hostz Lunde Dom-Kirche, haffve Vii aff Vor synderlige Gunst oc Naade befalett, Samtycht og Fuldmagt giffvet, ostz Elschel Danmarch Riiges Raadt, saa the mue paa wore och Kronens wegne till Wedelag igien antworde oc uudlegge til Lunde Dom-Kirche oc Sæde, Vort og Kronens Slott Wardberg mett thes Leen og Herret som ther er nu tilliggende, saa at fornt. Lunde Dom-Kirche oc Sæde maae oc skal have, nyde, bruge og beholde samme Slott og Leen mett aldt syn Kongelige Rentte, Rett og Rettighed inthet uundertagen, indtill saa længe forneffnte Dom-Kirche Fanger samme sit fornt Slott oc Landt igien Borgenholm udi syn rolig Hegnett og Besidning; Dog saa at os Elschel. Heer Truedent Greessen Vor Mand og Raadt, nyder og beholder samme Slott oc Leen paa saadan Tieniste og Afgift efther wor Forleenings Breffs Lydelse och Indeholdeltze, og schal dog holde Slotts Loghen til Lunde Dom-Kirche og Sædens Behoff og Trohandt; Og have Wii nu (219) antwordet Ostz Elschel. Rigens Radt Slotts Loghen til Wardbergs Slott, saa at the mue igien antworde twenne af Lunds Sædes Prælater, og the Prelater schulle igien antworde samme Slotts Loghen Ostz Elschel. Herr Truendt Geerssen, at hand then siden holde schal til Lunde Dom-Kirche oc Sædes troe Haand; Og ther som Gudt forbyde ther schede, at fornt Slott Wardberg bliver herefter bestollet af Rigens Fiender, tha wille Wii meth Riigens Indbyggeres Hielp och Trøst komme thennom til Undsetning, og hielpe att frye tehnnom af samme Bestolling, och wille gjøre aldt wor muelig Fliid till, hosz the Lybsche, at formelte Borgenholm Slott og Landt mooe mett thett snaariste komme igien till Lunde Dom-Kirche, og Sædet her meth bliffver paa syn geistlig Juritzdicts paa Borgenholm aldeeles uforkrenket. Giffvet paa wort Slott Kiøbenhafn. Aar efter Gudtz Byrdt M D xxv, paa Sancti Bartholomej apostoli Affthen under wort Signethe.

(L. S.)

Fra den Tid af, at Kongen saaledes havde overdraget Bornholm til de Lybske, og bevilget derimod til Lunde Erke-Bispens Sæde, Warbiere Slott og Lehn, i Steden for Bornholm, har Bornholm aldrig hørt under Lunds Stift, som havde haft det i Besiddelse i 377 Aar, hverken som et Lehn, eller at enten Lunds Stift, Dom Kirke, eller dets Erke-Bisper, have havt nogen slags Eiendom paa Landet.

Anno 1538 maa Bornholms Indbyggere grovelig have forseet sig imod deres Lybske Herskab, siden efter Jacobi a Melle Beretning, paa Raadhuset i Lybek, endnu findes nogle Beggere eller Kander af Sølv, som menes, at Indbyggerne for en slags beviset Utroskab imod dette Herskab, have maattet give til Straf; Der skal være saadanne fem Beggere, hver med sin Paaskrift saaledes: (220)

Paa det Første staaer:

Dat Bornholm sin Heren vorsacket
Hest im to sulckem Krose ghemacket JG. 1538

Paa Det Andet:

Woe doerlicke breckt, moeth wislick bothen
Gehortzam hast gemackt
Dat Bornholm mi hest torichten mothen

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

To Lübeck dem erbaren Rath. JG. 1538.

Paa Det Tredje:

Hedde Bornholm bedacht na framen
Were ich hiher nicht ghekamen JG. 1538

Paa det Fierde:

Van Bornholm bin hir bracht
Dat maket untru undedacht. JG. 1538

Paa det Femte:

Hedde Bornholm recht doen varen
Dusses Raetstuls had ich entbaren JG. 1538

Anno 1572 qvitterede de Lybske Bornholm efter at de havde havt Landet inde udi 50 Aar, og da blev der af Kong FRIDERICH den Anden indsendt Danske Betientere, og Commissarier, til at tage imod Landet, og dømme imellem Sveder Ketting den sidste Lybske Gouverneur, og Lands-Folket, som af ham var forurettet; Commissarierne vare: Biørn Kaas til Starup-Gaard: Biørn Andersen til Steenholt; Jørgen Marsvin til Dybech; Tønne Pasberg til Harrested, og Lands-Dommer Jacob Ifversen; Deres Forsamling skede den 1 ste Dec. Hos Poul Koefod i Øster Mariæ-Sogn. (221)

Ellers er herved at merke, at uagtet Lybekkerne besidde Landet, og holdte der deres Fogeder eller saa kaldede Høvidsmænd, Kongerne dog, som Landets rette Over-Herrer, havde forbeholdet sig, som før er meldet, Jurisdictionen, saavel i Geistlige, som i Justitz-Sager; Men hvor egentlig paa Kongernes Vegne har administreret disse Ting, hvor de have boet, eller hvad Characterer de have ført, derom er ingen Oplysning forhaanden; Aleneste finder jeg, at Resenius i hans Manuscript melder om en Kongl. Høvismand i Aaret 1573 som var Johannes Urne; Lige saa lidet finder man nogen Efterretning om, hvorledes det in Ecclesiafticis paa Landet blev forholdet, og hvorudi i denne Henseende Kongens Administration bestod; Hvorfor sluttes, at uagtet at Herredømmet over Landet var den Lundiske Biskops-Stoel betagen, det dog in Ecclesiafticis, som i de da endnu værende papistiske Tider var af temmelig Betydenhed, maa være forbleven under samme Stift, indtil Landet af Kong FRIDERICH den Tredje blev lagt under Siællands Stift, ved en Kongl. Befaling til Biskop Wandel af 30 December. 1688, eller efter Resenii Beretning, allerede den 12te Jan. 1663. Og at denne Indretning saaledes har været paa Landet, sees iblant andet af et Pergaments Document, som mig af Herr Etats-Raad Urne in originali er bleven communiceret, hvoraf erfares at Høilovl. Kong CHRISTIAN den Tredje har sendt Commissarier til Bornholm, for at undersøge Indbyggernes og menige Almues Klagemaal over de Lybske Fogder og Høvismænd, og ved sine Commeissarier har ladet Sagen, endog imod Fogderne til Undersaatternes retmessige Fordeel, paadømme; Documentet lyder saaledes:

Wii FRIDERICH den Tredje med Guds Naade, Danmarkes Norges, Vendes og Gottes Konning, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenborg, og Delmenhorst. Giøre alle vitterligt, at eftersom Meenige Bønder og Almue paa vort Land Bornholm hos Os underdanigst lade anholde om Confirmation paa en udi Vor Elskelige (222) Kiære Hr. Faders Farfaders, Salig og Høyloflig Ihukommelse Hands Tiid at nogle der paa Landet Committerede Rigens Raad gjorde Constitution og Forordning mellem Indbyggerne, og de Lybske, hvilke siden

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

udi Vor Elskelige Kiære Hr. Faders Salig og Høylofvlig Ihukommelse, Hans umyndige Aar, af de paa den Tiid til Regieringen, forordnede Rigens Raad, efter Undersaatterne underdanigst Ansøgning paa Høybemeldte Vor Kiære Hr. Faders Vegne er confirmeret og underskreven, og lyder Ord fra Ord som efterfølger.

Vi CHRISTIAN den Fierde med Guds Naade, Danmarkes, og Norges, Vendes og Gottes udvalde Konning, Hertug udi Slesvig Holsteen, Stormarn, og Dytmersken, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst. Giøre alle vitterlig, eftersom den Stormægtigste, Høybaarne Første og Herre Hr. CHRISTIAN den Tredje, Danmarkes, Norges Venders og Gottes Konning Hertug udi Slesvig, Holsteen Stormarn og Dytmersken, Græve udi Oldenburg og Delmenhorst, Vor Kiære Hr. Faders Fader, Salig og Høylofvlig Ihukommelse, nogen rum Tiid siden forleeden, efter meenige Vore og Kronens Undersaatter, Indbyggere og Almue Borgere og Bønder paa vort Land Bornholm, deres underdanigste Beretning og Klagemaal over de Lybske deres Fogder, som fornevnte Vort Land Bornholm paa den Tiid havde udi Fortzvar, haver afferdiget nogle Hans Kierlighed Raad og gode Mænd, som vare afgangne Börge Trolle til Lill-Oe, Peder Oxe til Giffelfeld, og Niels Lange til Kiergaard til fornt. Vort Land Bornholm der sammesteds at skulle forfare, og forhøre hvis Beskyldning og Klagemaal fornævnte Vore Undersaatter havde til fornævnte de Lybske Fogder, og Høybemeldte vore Kiære Hr. Faders Fader, Salig og Høylofvlig Ihukommelse, Hans Kongl. Mayets. Forbemelte Raad paa samme Tiid haver gjort én Constitution Skik og Forordning imellem fornævnte de Lybske deres Fuldmægtigh, som samme Tiid tilstæde vare, saa og fornævnte meening Vore Undersaatter, Indbyggere og Almue paa fornævnte Vort Land Bornholm, lydende Ord fra Ord som efterfølger:

Vij efterskrevne Börge Trolle til Lill-Oe, Peder Oxe til Giffelfeld, og Niels Lange til Kiergaard, Kongelig Mayets. Forordnede Raad nu paa Bornholm, giøre vitterlig med dette vort Aabne-Brev, at meenige (223) Borger og Bønder og Almue, som tiene til Hammershuus haver hafft deres Fuldmægtige her hos os, og beklagede, at de nu ydermeere besværges af de Lybske Fogder paa Slottet med deres Landgilds Giesterie, og med Ægter og Arbeyde, end de af gammel Tiid tilforn givet og gjort haver, udi Biskop Börges Tiid, der Steen Steensen havde, og andre for hannem, og berette, at hvis Smør som de yde paa Slottet, findes der nogen Brøst paa, enten at det er saltet med stort Salt, eller i andre Maader, da tage de det til Slottet for Vrag Godtz, og skulle yde andet Smør i den Stæd paa nye, og maae ikke faae det igien som de tilforn førde til Slottet, desligeste beklagede de ogsaa, at de altiid skulde give Penge til Aaboed paa deres Sogne Øxe, Støede, Kiør, og paa deres Sommer-Nøed, og berette, at de ikke kunde faae enten Oxene eller Kiør her paa Landet, som deres Fogder paa Slottet vil nøyes med uden Aaboed; Sammeledes deres Støede, Galte ville ikke heller Fogderne annamme uden hand veyer VIII. Lisp naar hand er skaaldet og reen gjort, saa at mand undertiden maa yde halv andet Sviin, for er, hvilket aldrig var Sædwanne i Bispenses Tiid; De beklagede dennem ogsaa, at de nu giestes med xv eller xvj Heste, naar Skiveren drager ud, og icke paa de rette Tiide om Aaret; Thi de pleyede ikke at giestes udi Bispenses Tiid med fleere Heste end sex Heste om St Mortens Dags Tiid; Berettede de ogsaa at Fogden af Slottet icke pleyede udi Bispenses Tid at ride udi Studting med fleere Heste end xvi. Nu beklagede de dennem, at hand kommer undertiden med fleere Heste end xxx. Heste, og ere dennem storligen til Besværing, sammeledes beklade Bønderne, at de nu besværes med ydermeere Ægter og Arbeyde til en nye Avflsgaard, som de have ladet gjort til Slottet, og intet dermed forskaanes med det andet Arbeyde, som de pleyer at giøre til Slottet, og begiere at de maae blive qvit for samme Arbeyde, og icke besværes over gammel Sædvane, udi ligemaade beklager Bønderne dennem, at naar de yde deres

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Korn Skyld paa Slottet, da skudde de Tønden, Tøsser (to gange) og trækker hende, og siden opmaaler hende paa nye igien, hvilket aldrig var Sædvane; Udi Bispernes Tiid; Sammeledes beklager da, at naar de føre deres Landgilde Korn til Slottet, og de tage deres yde Giedtz med dennem da vil Fogden ikke tage deres yde Giedtz uden hans kand faae, og maae beholde hvis Korn der er til Overmaal paa deres Landgilde, beklage ogsaa at de skulle give Aaboed paa deres (224) Skatte-Høe, beklage ogsaa, at deres Huusmænd besværes med ydermeere Arbeyde end som de gjorde udi Bispernes Tiid; Og nu vi have hørt samme Klagemaal, som forskrevet staaer, talde vi med Ærlige og Høylærde Mand Doctor Herman Falck Borgemester til Lybek, og Hr. Bartholomeus Tinnappel Raad-Mand der sammesteds, de Lybskes Fuldmægtige, og forhandlede samme Klagemaal og Besværinger til Minde og Rette udi saa Maade, som herefter følger: Først om Deres Yde-Smør, som de give til Landgilde, at naar de kommer til Slottet dermed, og vil icke da Fogden annamme det for Fyldest for deres Landgilde, da skal Bønderne det mue annamme og føre hiem med dennem igien, og give andet got Smør i den Sted igien for deres Yde-Smør, dog skal det være saltet med smaae Salt, og icke Fogden herefter, at maae tage deres Smør fra dennem for Vrag-Smør, eller derfor beskatte dennem noget af, om der findes end nogen Brøst paa; Item de Bønder, som skulle give Kiør til Støede-Kiør, om der findes Brøst paa, at Fogden icke vil nøyes med de Kiør, som de fremføre, da skal Fogden have Magt til at tage af hver de fire Mænds Kiør, som give Støede-Kiør det Aar, den beste Koe, og skulle saa ingen Aaboed give derpaa. Viidere om Sogns Oxe, at dersom Fogden icke vil nøyes med den Oxe den Bønderne fremføre for hannem, da maa hand tage den beste, som de Mænd tilhøre i Sognet, som skulle give samme Sogne-Oxe af Hammershuses Tienere, og de andre Mænd hannem den at betale, og dermed være frie for sla ydermeere Aaboed, sammeledes om Sommer-Nøed skal holdes efter gammel Sædvane; item Bønderne som skulle give Støede-Galte, at som de beklage, at den skal veye viij Lisp. Naar den er skaalde og reengiort, da skal den herefter icke veye meere end vj Lisp. Og dermed være frie for ald ydermeere Aaboed; Sammeledes skal Bønderne icke besværes med ydermeere Skriver-Giesterie, end med sex Heste, og skal det holdes om St. Mortendage Tiid efter gammel Sædvane; Skal Fogden paa Slottet icke heller være med fleere Heste udi Studting, end med sexten Heste efter gammel Sædvane, desligeste skulle Bønderne icke heller arbeyde paa den nye Avlsgaard efter denne Dag, men hvis Arbeyde de ere pligtige at gjøre, det skulle de gjøre til Slottet, efter gammel Sædvane, som de gjorde udi Biskop Børghes Tiid, eller forkortes med Slotts Arbeyde igien; Som de og lader beklage, at Fogden lader skudde Tønden med deres Yde-Korn, saa skal den icke skuddes efter denne Dag, anderledes (225) end skal maales efter gammel Skik, som maales udi alle Kiøbstæderne her paa Landet, og som skeede udi Steen Steensens Tiid; Udi ligemaade paa deres Landgilde, at hand vil annamme deres Yde-Gies til nøye og udi betimelig Tid om Aaret, da skal Fogden herefter nu altid annamme deres Yde-Gies udi tilbørlig Tid, uden Aaboed, efter gammel Skik og Sædvane; Item om Skatte-Høe, som de beklage, da skal Bønderne age gode ustakkelige Lætz, og dermed være frie for ald ydermere Tilgift paa deres Høe; Desligeste som de beklage paa deres Huusmænds Veigne, da skulle de nu herefter gjøre fem Dages Arbeyde om Aaret, og dermed de og deres Hustruer at være frie for ald ydermeere Besværing af Slottet og Fogden, hvilke fornevnte Articler, som forhandlede ere, som forskrevet staaer, til Minde og Rett, af saa holdes skal efter deres gammel Skik og Sædvane, som de haver haft udi Bispernes Tiid, og udi Steen Steensens Tiid, men efterdi de Lybske meene, at det skal findes udi Steen Steensens Reignskabs Bøger, at det udi ligemaade haver været holdet med dennem paa alle deres Klagemaal, som de nu berette, som før er rørt, at det dennem nu nyeligen paalagt er, og dog skal findes at være gammelt, og icke at være dennem nu først paalagt af de Lybske, men dersom det saa findes kand, anderledes udi Steen Steensens

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Register, at de have slige Besværinger haft udi hans Tiid, mens hand var Foged paa Slottet, da skulle de da gjøre, og give de Lybske, ligesom de gjorde udi hans Tiid, og andre før hannem været haver: Til ydermere Vidnesbyrd trycker Vi vores Zignetter her needen for, gived og skrevet udi Maglegaard Mandagen nest efter Vor Frue Dag Aar 1555.

Hvilken fornævnte Constitution, Skik og Forordning Vi efter fornevnte Meening Vore Undersaatter, Indbyggere og Almue paa fornevnte Vort Land Bornholm deres underdanigste Begiering, have af Vor syndelig Gunst og Naade fuldbyrd, samtygt og stadfæst, og nu med dette Vort Aabne-Brev fuldbyrd, samtykke og stadfæste, udi alle sin Ord, Articuler og Punkter, eftersom de nu indeholde; Dog ville Vi Os og Vore Efterkommere, Konger udi Dannemark forbeholdet have udi Fremtiden fornevnte Constitution Skik og Forordning at forandre og derudinden, at forandre efter Tidsens tilfaldene Leylighed, og Os (225) kand synes til Rigens og Vore Undersaatters Indbyggere og Meenige Almue paa fornevnte Vort Land Bornholm deres Nytte, Gavn og Beste, lideligt, billigt og Rett kand være; Forbydendes Vore Fogder, Embeds Mænd og alle andre fornevnte Vore Undersaatter paa fornevnte vort Land Bornholm, herimod paa fornevnte Constitution, Skik, og Forordning, efter som forskrevet staaer at hindre, eller udi nogen Maade Forfang at gjøre under vor Hyldest og Naade givet paa Vort Slott Kiøbenhavn den 30. Juny 1593 under Vort Zignet.

Høybemelte Vor allernaadigste udvalde Herre og Konning, tilforordnede Regierings Raad Niels Kaas egen Haand, Jörgen Rosencrantz egen Haand, Hack Ulffland egen Haand, da ville vi forbemelte Constitution og Forordning, paa forbemelte Meenige Almues paa Bornholm underdanigste Ansøgning hermed naadeligen, ligeviis som Høystbemelte Vores Elskelige Kiære Hr. Fader dette giort haver, udi alle sine Ord Punckter og Articuler have confirmeret, fuldbyrdiget og stadfæst, saa og hermed confirmerer, fuldbyrder og stadfæstet, forbydendes alle og enhver, saaledes Vore Fogder, Embeds-Mænd, og alle andre fornevnte Vore Undersaatter paa fornevnte Vort Land Bornholm, herimod, eftersom forskrevet staar, at hindre, eller udi nogen Maade Forfang at gjøre under Vor Hyldest og Naade.

Givet paa Vort Slot, Kiøbenhafn den 28de Novembr. Ao. 1650.

Under Vort Zignett

FRIDERICH.

Anno 1583 den 14de Septembr. Befalde Kong FRIDERICH den Anden at tiende retfærdeligen efter Ordinantsen og Reecessen.

1590 den 5te Aug. Under og tillader Kong CHRISTIAN den Fierde at Herreds-Fogder, Lehnsmænd og Bye-Fogder paa Bornholm hver af dennem maae bekomme, bruge og beholde for sin Bestilling, et Gaard-Størteboe, eftersom de tilforn af Arilds Tid havt have. (227)

1596 d. 9de Jun bevilgede Kong CHRISTIAN den Fierde, ligesom Hans Hr. Fader tilforne havde giort, at Indbyggerne paa Bornholm maatte være frie for Told at give, af hvis Heste, Øg Foler, Oxen, Køer og andet Qvæg, so de af Landet udførde.

Anno 1602 indfaldt en Sygdom eller Pest paa Landet, hvoraf mange Mennesker døde, og blev denne kaldet den sorte Død.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

1603 den 10de Jul. Forordnede Kong CHRISTIAN den Fierde, at Bede- og Frede-Klokken daglig hver Morgen i Lands-Byerne paa Bornholm uden Forsømmelse skulde ringes.

Anno 1619 indtraf atter en ligedan Svagthed, hvoraf over 5000 Mennesker døde, og blev kaldet den anden Død.

Høilovlig Ihukommelse Kong CHRISTIAN den Fierde gjorde selv en Reise til Bornholm, og tog dette Land i høi Øiesyn, og blev al Landets Mandskab, som kunde bære Vaaben, i Hans Kongl. Mayets. Høieste Nærværelse Anno 1625 mynstrede.

Samme Aar den 10de Febr. Indfaldt paa Landet en særdeles forskrækkelig og usædvanlig Storm, hvorved Havet blev oprørt, og voxede saa høit, at det gik ind i Kielderne, i begge Kiøb-Stæderne Svanike og Nexøe.

Aar 1629 den 6te Sept var paa Landet et stort og uhørt Jordskielv, hvorved ei alene Huse og Bygninger, men end og Klipperne rystede og skielvede.

Anno 1630 var Pest paa Landet, dog ei af de grummeste siden kun faa Mennesker døde deraf. (228)

Anno 1635 den 21de Mart var saa haard og stærk en Frost at man paa Isen kunde sikkert gaae fra Bornholm til Skaane.

Samme Aar den 17de Novembr. Indfaldt en saa haard og stærk Storm, at 9 Skibe forgik ved Landet.

Anno 1638 skede paa Landet adskillige forunderlige Hendelser, som iblant andet, at der regnede Blod, eller en Materie som lignede Blod, derefter kom en snart almindelig Blodgang iblant Folk, hvoraf mange Mennesker i sær Børn bortdøde, hvilket blev kaldet Børne-Døden.

I samme Aar den 24de Nov. Indfaldt atter igien en heftig Storm, hvorved tre store Skibe forgik.

Anno 1641 den 22de Novembr. Landede Græve Waldemar Christian, Kong CHRISTIAN Fierdes Søn, paa sin Reise fra Moskov, paa Bornholm, og med sit store Følgeskab med Fornøielse besaae Landet.

Anno 1644 da Krigen imellem Danmark og Sverrig var begynt, blev Bornholm atter truet med fiendtlig Urolighed; Thi de Svenske ankom de 5te Jun. For Nexøe med 45 Krigs-Skibe, i Tanke at gjøre Landgang, men en Norden Vind, som i en Hast Uformodentlig reise sig, drev dem med uforrettet Sag bort fra Landet.

Den 7de Jun. Lagde sig atter tvende Svenske Krigs Skibe for Anker uden for Rønne, men da alle Landets Indbyggere vendede sig derhen for at forhindre Fienden Landgang, lettede de igien Ankere og seiglede bort. (229)

Den 31. Jul. Toge de Svenske lige uden for Svaneke et lidet Skib, som hørte Prints CHRISTIAN til.

Den 12te Sept. Toge de Nexøer Fiskere et lidet Svensk Skib, som laae uden for Nexøe for Anker, og det om Natte Tider, førend nogen paa Skibet blev deres Ankomst vaer, hvilket de gjorde, fordi Skibs-Folkene havde fravendet dem endeel Smør, og andre Vahre; Men den Svenske Admiral Wrangel, som eiede dette Skib, hevnedes sig Aaret derefter igien paa Nexøe-Bye, hvorom siden videre bliver meldet.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Det følgende Aar 1645 den 26de Febr. Lode sig tvende Svenske Orlog-Skibe see for Hammershuus Fæstning, men da Canonerne begyndte at spille fra Fæstningen, forføiede de sig strax bort igien.

Den 22 de Mart. Ankomme 2de Danske Adelsmænd til Landet, som vare Laurentius Galtung og Capitaiin Everhardus, der vare brudte ud af det Svenske Fængsel.

Den 29de i samme Maaned snigede Fienden sig uformærkt til et Dansk Krigs-Skib, kaldet Katten, som laae for Anker i Rønne Hav, og var det største Skib af den Danske Flode, der var beladt med Proviant og Ammunition; De kappede Anker-Tovene af og snappede Skibet bort, førend snart nogen paa Skibet merkede det; Men da Øboerne bleve dette vaer, hilsede de de Svenske med nogle Canoner, som vare plantede ved Strand-Bredden, saaledes, at Fienden endog i Bornholmernes Øiesyn, maatte kaste adskillige ved denne Hændelse skudte og dræbte over Borde i Havet.

Den 9de Jun. Om Natten kom den Svenske Flode, bestaaende af 26 Skibe, under Admiral Wrangel, uformodentlig til Landet, og i Nærværelsen af Nexøe bestigede det. (230)

Det første Anfald skede som sagt ved Nexøe, da de Svenske den 9de Jun. Ganske tilig om Morgenens besøgte Staden med nogle 100 Canon-Skud, og under deres Hielp deres Hielp steg i Land ved et Sted kaldet Malt-Qvern, og derpaa strax erobrede Byen. Admiral Wrangel, da han var kommen ind i Staden, fortalte hans Folk, at han forefandt det Skib, som i det forige Aar ham var bleven frataset, og ophidsede dem til at hevne denne Skam paa Byen, hvorpaa han lod alle Canoner, som forefandtes og ved Strand-Breddene vare plantede, føre til hans Skibe, og overgav saa hans Soldater, som omtrent vare 500de i Tallet, Staden til Udplyndring, saa nær som tre Huse, dem han, jeg veed ei af hvad besynderlig Naade, undtog, og vilde fra Udplyndring have befriet; Soldaterne efterkommede med Glæde deres Aføreres Befaling i dette Tilfælde, og handlede saaledes med Byen, at inden fire Timers Forløb, intet var derudi tilbage, som var mueligt at føre bort med sig. Da Fienden havde bragt det udplyndrede Gods til deres Skibe, begave de sig igien til Landet, for ved Havnen at udtømme de Viin- og Øl-Fade, som de havde slæbt med sig fra Byen; Derudi drikke de sig saa fulde, at de lettelig uden mindste Modværn havde af Indbyggerne kundet bleven myrdede og ihjelslagen, dersom ikke Admiralen ved sin Aarvaagenhed det havde forhindret, og Deels med Gode, Deles med Haardhed tvunget de Drukne til at tage Tilflugt til Skibene.

Imod Fienden distingverede sig denne Dag ved særdeles Tapperhed en fornemme Borger-Søn fra Svaneke, navnlig Albert Wulfsen, tillige med to andre friske Karle, som han havde hos sig, hvilke vare lige som Formænd for de andre, og opmuntrede dem til at staae som en Mand, gjorde og selv deres yderste Flid med at dræbe; Men som de vare de sidste paa Pladsen, og intet vilde vige, bleve de og af de Svenske ihjelslagen; Denne Albert Wulfsen ligger begravet midt i det søndre Vaaben-Huus ved Svaneke-Kirke, hvorom siden skal videre meldes. (231)

Dagen efter, som var den 10de Jun., da den fiendtlig Flode var bleven forstærket, saa at den nu bestod af 32 Skibe, sendte Admiral Wrangel en Herold til Landet, og lod forespørge, om Indbyggerne godvillig vilde overgive Landet, eller i vidrig Fald, vente sig den haardeste Medfart.

De svarede, at de ingenlunde havde i Sinde at overgive sig, men tilbød at ville give en slags Brand-Skat, med de Vilkor, at ingen af de fiendtlige Skibes Mandskab maatte sætte Fod paa Landet; Det blev da saaledes afhandlet, at de i 2de Terminer skulde betale 10000 Daler, og at ingen fiendtlig Soldat maatte komme paa Landet.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Men de Svenske brøde deres Løfte, og paastode, at den hele Summa inden 12 Dages Forløb skulde udbetales; Snigede sig og ind til Hammershuus, og tvang Besætningen til at overgive Fæstningen, hvorefter de bleve Mestere over hele Landet.

Den 20de og 21de Jun. Var saa heftig en Storm, at den hele Svenske Flode stod i Fare, men det blev derved, at fire Orlog-Skibe stødte paa Grund, og forgik, hvilken Skade Admiralen, skønt den rimeligen gik ham nær til Hiertet, dog viste at dissimulere, oh lod som den ei anfegtede ham.

To Dage derefter, nemlig den 23 Jun. Lod han sammenkalde Landets fornemste Indbyggere til Fæstningen, og da han havde indsluttet dem i Slots-Gaarden, tvang han dem til at sværge Konge af Sverrige Hulskab og Troskab.

Den 20de Jun. Indfaldt atter en stor Storm, i hvilken uden for Rønne tvende af de fiendtlige Flodes største Skibe, kaldet Vestervig og Fortuna, blant andre gik til Grunde, og den øvrige hele Flode blev afspred. (232).

Den Sorrig, som denne Hændelse foraarsagede Wrangel, kunde han ikke skiule, men han vred sine Hænder, og ønskede, at han aldrig havde seet Bornholm, saasom han ved dette Lands Erobring havde vundet langt mindre, end det han havde forliset.

Den 9de Jul. Da Floden var gaaet til Seils, lod den Svenske Befalingsmand Bardonius kalde Indbyggerne samme, tvang og truede dem til at aflegge og nedlegge ald deres Vaaben paa Slottet, befalde og at indbringe alle fremmede Kiøbmands Vahre til Slottet, som og skede; Samme Dag fik Hr. Holger Rosencrantz, som i de forige Aar havde været Kongl. Befalingsmand paa Slottet og Øen, Tilladelse, at begive sig derfra til Kiøbenhavn.

Den 10de Aug. Indtreffede en heftig Storm, som gjorde usigelig Skade paa Kornet i Landet, saa at derudover mere end 10000 de Tønder Rug bleve spildte.

Kort derefter bekom man Tidende, at Freden var sluttet, hvorudover den Svenske Gouverneur lod Vraget af det tilforne forgangne Skib Westervig, som endnu stak ud af Søen, opbrænde, og gav det, som deraf kunde reddes, Indbyggerne i Rønne til Priis, som og deraf opfiskede en Deel Jern og Canoner.

Den 7 de Sept. Strandede et stort Svensk Skib ved Nexø, hvoraf 13 Mand druknede, som alle i en Grav bleve paa Landet begravne.

Den 11te i samme Maaned, bød den Svenske Gouverneur Bardovius, at Indbyggerne skulde levere 50 Heste, alle paa det beste udstafferede, saaledes at hver Hest med sit paalagte Tøi i det mindste skulde være 30 Daler værd; Hvilken var den sidste Skat han paalagde Landet; Thi den 29de derefter ankomme Commissarier fra Kiøbenhavn, som vare Sigvard Urne, Flemming Ulfeld, og Kield Krag, som medbragte Freds-Tractaterne; Da Indbyggerne igien gjorde deres retmæssige Herre, Kongen af Dannemark, deres Troskabs Eed. Hvorefter forbenævnte Herre d. 8de. Nov. igien føre tilbage til Kiøbenhavn.

Den næstfølgende 4de Decembr. Blev de Danske Krigs-Høvidsmænd, som bleve beskylte ved Landets Forsvar ikke t have gjort deres tilbørlige Pligt, bragt fra Bornholm til Kiøbenhavn, og der indtil at Sagens Omstændigheder bleve efterforskede, sadte i Fængsel i det saa kaldede Blaa-Taarn; De Uskyldige bleve siden frikiendte, og de som befandtes at have forseet sig, bleve forviste Landet.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Aar 1646 blev Ebbe Ulfeld sendt til Bornholm, for at antræde Embedet som Befalingsmand over Landet.

Aar 1647 d. 16de Nov. Var et stærkt Jordskielv paa Landet, tillige med en meget heftig Storm.

Aar. 1649 og i nogle af de paafølgende Aar, skede mangfoldige Skibbrud under Landet.

Aar. 1650 d. 27de Jul. Indfaldt et forskrekkeligt Veir med Storm, Torden, Lynild og Hagl, som begyndte ved fire slet om Eftermiddagen, og vedvarede indtil Midnats Tid. (233)

Samme Aar bleve af Kongl. Majest. Hidsendte Commissarier, Velb. Hr Kamel, Christen Skeel og Peder Redtz, adskillige Uordninger at neddempe og nogen Irring mellem Øvrigheden og Landskabet at bilegge, som de lykkeligen forrettede. De ankomme den 1. Sept. Og afreiste igien d. 14 Dito. Den 24 Sept, stødte fire store Svenske Skibe paa Sandhammeren, som havde en Hoben i Tydskland erobret Gods, Guld, Sølv og andre kostbare Sager inde, og bleve med Top og alt Folket.

Aar 1651 blev Joachim Gersdorff Befalings-eller Amtmand over Bornholm, men Albert Friis var Commandant paa Hammershuus Fæstning.

Aar 1653 den 16de Jul. Blev en stor Ild optændt i Jorden o St. Petri Sogn, som i mange Dage brændte og røgede, hvilken med stor Møie blev slukt, men ingen kunde vide eller udfinde Oprindelsen til Ilden.

Aar 1654 den 30te Mart blev seet brændende Ild i Luften, og hørt adskillige Knald som Kanon-Skud.

Omtrent samme Tider grasserede Pesten paa Bornholms Land, den begyndte den 16de Aug. 1653 og endtes sidst i Dec. 1654. den var temmelig heftig, saalænge som den varede, saa at den borttog imod 5000 Mennesker hvoriblant var en Provst og fem Præster.

Aar 1656 den 11te Mart er paa et Sted i Aakirke-Sogn næst hos Kirken, regnet Blod ned af Himmelen, hvilket og skede Aaret derefter den 14de og 15de Jul., da man saae Blod, eller en sammenrunden Materie som levret Blod, ved to Fingers Bred tyk paa nogle Stene. (235)

Samme Aar den 13de Jul. Faldt en mægtig Hagel paa Landet, som vare saa store som Hassel-Nødder.

Aar 1657 den 5te Jul. Kom Hans Kongl. Majest. Kong FRIDERICH den Tredje, fra Dantzic for Bornholm, og satte for Nexø med 26 store og smaa Skibe, og den 6te Jul. Seilede Hans Majest. Derfra igien ad Skaane til Kiøbenhavn.

Da Krigen i samme Aar opkom imellem Danmark og Sverrige, blev Bornholms Land i Rolighed indtil Aar 1658 at Freden blev sluttet d. 26 Febr. I Roeskilde, efter hvilke Artikler Bornholms Land blev overladt til Kronen Sverrige, derom kom Tiender til Landet, den 16de Apr. Næst efter.

Den 25 Apr. Blev paa Svaneke Prædike-Stoel, allerførst bedet for Carl Gustav, Sverriges Konge, samt og for Dronningen Hedevig Eleonora, item for Dronning Christina, og for Carl Friderich, Arve-Første til Sverrige; Bispens Ordre herom, var dateret Lund d, 18de Mart. 1658.

Den 29 April, ankom en Oberste ved Navn Johannes Printzenskiold til Landet, paa Kongens Vegne af Sverrige, og lagde 130 Mand Besætning ind paa Slottet, derpaa lod han den 6 May sammenkalde

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

alle Landets Indbyggere, og lovede dem, paa hans Herres og Konges Vegne, al Naade og Mildhed; Dette skede ved Aakirke-Bye, som ligger næsten midi Landet, hvor han og forud lod forkynde sin Fuldmagt, som Gouverneur over dette Land, given af Kong Carl Gustav.

Men Indbyggerne merkede kort efter, at alle disse skønne Løfter ikkuns vare paa Skrømt, thi den 12 i samme Maaned blev enhver Mand befalet, at indlevere en Fortegnelse over deres (236) Midler og Indkomster, som de og efterlevede, Derefter blev dem paalagt, at skulde levere en vis Andeel, deels Proviant, deels af Oxer, Skoe, Gænge-Klæder, Kiedler, Gryder, Potter og deslige flere til Huusholding fornødne Ting.

Den 27. May paalagde Gouverneuren dem en anden Skat, som den 3 Junii skulde erlægges; Da imidlertid de fornemmeste af Indbyggerne bleve bortførte til Malmøe, for der, tillige med Skaaningerne, at sværge Kongen af Sverrige; Eeden blev aflagt for Corfits Ulfeld, og Fri-Herre Sparre.

Den 6 Julii bleve omtrent 500 af Landets indfødde Soldater befalet at møde i Rønne, hvorfra de bleve satte paa Skibe, og bortførte til Stettin, hvilket skede med en uhørlig Vee og Jammer-Klage, baade af de Bortgaaende og tilbage blivende, saa at hele Landet var i Jammer og Bedrøvelse; Hvorudover nogle erindrede sig en forunderlig Ting, som tre Aar tilforned havde tildraget sig udi Aakirke-Sogn, hvor man tydelig og graugivelig havde hørt et Foster græde i Moders Liv.

Kort efter at disse 500 Mand fra Landet vare bortførte, blev alt Mandskab i hvert Sogn, som var 12 Aar og derover, ved Navn optegnet og enrølleret, paa det de kunde være færdige at møde og samles, naar paakrævedes.

Foruden al anden tilforn paalagt Skat, blev hver Beboere paa Landet befalet, at levere enten et Pund Hamp, eller 2 Pund Salpeter, eller i begges Mangel, at betale en slet Daler.

Imod Julii Maanedes Udgang blev en Ingeniur af Gouverneuren befalet, i hvert Sogn paa hele Landet at beskrive og taxere hver Mands Jorder, paa det enhver skulde betale Skat af sin Eiendom. (237)

Den 3 Aug. Blev al Rytterie paa Landet befalet at holde sig færdig, ved første Ordre at marchere; De bleve siden commanderede den 18 Sept. At reise, da Reisen gik for sig den 8 Octobr. Til Riga i Lifland.

Den 4 November lod han Præsterne og fire Mænd af hvert Sogn i Landet kalde til sig til Rønne, og befalde, at alle skulde skrives til Skat, og enhver i Landet, foruden den sædvanlige Tribut, endnu skulde erlægge 18 slette Daler. Disse erklærede, at det var umuelig og utaalelig Byrde for Landet, deels formedelst den dyre Tid, som var foraarsaget formedelst at Qvæget paa Landet nyligen af en smitsom Syge var creperet og bortdød, deels fordi det var Indvaanerne formeent, at de ikke nu som i forrige Tider, maatte søge deres Næring paa Havet.

Han befoel og, at Kiøbstæderne skulde udrede et halv hundrede Matroser eller Søe-Folk, hvilket Indbyggerne ligeledes klagede at være langt over deres Kræfter.

Dernæst befoel han, at alle Præster-Tiender skulle dem fratages, hvilket uden Geistlighedens største Skade og Ødeleggelse aldrig kunde ske.

Han paalagde og Indvaanerne adskillig usædvanlig Arbeide, samt Egter og Kiørseler, hvorover de maatte forsømme deres Agre, og Kornet blev paa Markerne fordærvet og raadent.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Med et Ord, den gode Gouverneur forsaae sig paa en Gang og i alle Tilfælde imod Fornuftens og Politiquens Regler, og i Steden for, forn en viis Regenter, at have omgaaet Landet med Læmfældighed, og at fornøie Landets Indbyggere med Mildhed og Kierlighed, som, om muligt, havde kundet bringe dem (237) den forige milde og kierlige Regiering af Ihukommelse, viiste han intet uden Haardhed og Ukierlighed, plagede dem med usædvanlige Byrder og Skatter, som de tilforn aldrig havde hørt eller vidst af at sige; Hvorudover og den plagede Almue tilsidst kiededes ved saa en utaalelig Medfart, bleve bragte til Fortvilelse, og endelig imellem sig indbyrdes besluttede at kaste dette fremmede og ulideli-Aag af Halsen, hvilket de og paa en kort Tid udrettede.

Maaden hvorledes dette er tilgaaet, har visse, i sær udenlandske Skribentere imod Sandfærdighed berettet, som en gruelig og utilladelig Handel, og fortalt Tingen paa en Maade, der kunde legges Indbyggerne til Last, Grumhed og Uretfærdighed; Ja de har endog vildet sætte denne Handel i Parallele med det bekiendte Sicillianske Blod-Bad, da dog i denne Sag, intet mindre end tyransk og mordisk, men tvert imod lutter priseligt og berømmeligt, er foregangen, og som bliver, saa længe Verden staaer, til evig Berømmelse og Amindelse for den Bornholmske Nation.

Vores lærde Historicus, Hr. Baron Holberg, i hans Danmarks Riges Historie Tom. III. pag. 348 & seqv. Fortæller Historien ganske oprigtig, og saaledes som den af en af de Fornemmeste paa Landet, der selv drev Handelen, navnlig Jens Kofoed, egenhændig som et Dag-Register er funden opskreven, og hvilken Forklaring jeg af Holberg her vil anføre: Han taler derom saaledes:

”Indbyggerne udi Bornholm vare ikke mindre lykkelig udi deres Foretagende. De samme reisede sig op imod de Svenske, og ved en ikke mindre vel overlagt end driftig og heroisk Gierning, rensede det hele Land fra Fienden, og overleverede det til Kongen af Danmark igien. Hovedmanden for de sammenrottede Boring-holmer, finder jeg, at have været en ved Navn Jens Kofoed, hvilken selv har beskrevet Historien af denne berømmelige Action (239) hvoraf man seer at den har tildraget sig paa langt anden Maade, end som derom berettes udi trykte Bøger, nemlig at Magistraten og Borgerskabet lode tillave et Giæste-Bud, og dertil indbøde den Svenske Commendant Printzenskiold med adskillige andre fornemme Svenske, hvilke de alle massacrerede. Saaledes har Historien hidindtil været troet, saa at mange deraf have satte horrible Tanker om samme Øes Indbyggere, ligesom de under Venskabs Skin havde myrdet deres Giester. Saasom nu det er høilligen fornødent at igiendrive falske Relationer, helst som sigte til at sætte Klik paa et heelt Folk; Og mig er communiceret en Copie af bemeldte Jens Koefoeds egenhændige skrevne Beretning derom, vil jeg den her til denne mærkelige Histories Oplysning anføre, og skal man deraf see, ay hverken de Svenske vare inviterede til Giæste-Bud, ei heller at nogen blev omkommen, uden de som ingen Qvarter vilde imodtage. Den haarde Medfart Indbyggerne lidede, drev nogle af de meest behiortede til at gribe til Gevær, og at forrette denne priisværdige Gierning, hvorom ovenmeldte Jens Koefod, som var Hiulet derndi, taler saaledes:

Anno 1658 den 8de Decembr. Som var en Onsdag, kom den Svenske Lands-Herre Printzenskiold fra Slottet Hammershuus op til Hasle, hvor han lod til sig kalde ud paa Gaden Borgemester Peder Olsen, og truede ham med Execution, hvis Borgerskabet ikke strax betalede det, som han havde befalet at udgives. Derpaa reed han fra Hasle op til Rønne, hvor han tog ind til Borgemester Peder Lauritzen. Saasnart som Lands-Herren var reden fra Hasle, reisede jeg Jens Koefod med Herr Povel Anker fra Hasle op til Herr Jacob udi Nycher-Sogn, hvor han mig havde lovet 20 Mænd til Undsætning, naar og paa hvad Tid jeg det af ham begierede, kunde dog alligevel ingen bekomme,

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

hvorpaa jeg reed ene derfra til Blykiøbe-Gaard, hvor jeg havde stevnet mine andre (240) Md Kammerader, som var Capitaine Niels Gummeløs, Hans Fendrich, og Claus Nielsen, alle boendeudi Hasle, hvilke komme til mig udi Skulle-Skov, liggende til Blykiøbe-Gaard, hvor Jens Larsen Risom med en Bonde mødte os, saa at vi fem Personer udi Følge forføiede os til Rønne udi Mørkningen, og rede ind til min Broder Mads Koefod, hvor den Svenske Ride-Foged gik os forbi, og begav sig strax ind til Lands-Herren, som var udi Peder Lauritzens Huus, hvilket blev os tilkiende givet af en Rønne Borger ved Navn Mads Pedersen, med Advarsel, at dersom vi havde noget i Sinde med Lands-Herren, maatte det skee strax, efterdi den Svenske Ride-Foged havde givet tilkiende, at han havde fundet os i Gevær.

Vi forføiede os derfor strax til Borgemester Peder Lauritzen og satte til Skildvagt for Døren Aage Fendrich og Claus Nielsen, eftersom vi ikke vidste, hvor mange Folk Lands-Herren havde i Stuen hos sig. Derefter gik jeg først ind i Stuen siden Niels Gummeløs og endelig Jens Lauritzen. Jeg tilspurgte da strax Lands-Herren, om han vilde have Qvarter, eftersom han var en Svensk, og alle vi andre vare Danske. Derpaa gav han et stort Skrig, og lod sig falde mellem Bordet og Bænken, men han blev af os optagen, og sat for Bordet igien; Paa Bordet laae en stor Pakke Breve som vare forseiglede. Jeg tilspurgte ham, hvorfra de Breve vare komne, hvorpaa han svarede, at de vare komne fra hans Herre og Konge i Sverrige, og skulde til Pommeren, jeg tog da Brevene til mig, forvarede dem og sagde: De skal til min Herre og Konge i Danmark. Derefter ville vi føre ham ud paa Gaden, hvilket og skede, og nogle af Rønne Borgere komme os i det samme til Hielp; Lands-Herren søgte da at undløbe, hvilket da man merkede, løsedes en et Skud paa ham, hvoraf han faldt død ned paa Gaden. Vi beordrede strax to Skildt Bragte ved det døde Legeme, for at hindre, at det ikke skulde (241) plyndres, og derpaa søgte efter hans Tienere og andre Svenske som vare udi Byen, hvilke bleve tagne, og sagte udi Forvaring. Secretairen og Gefrieren havde forstukket sig saaledes, at man den første Dag ikke kunde finde dem, men de komme den anden Dag for Lyset, og bleve tillige med de andre arresterede. Prinzenskiolds Legem blev derefter optaget, og henbaaret til Raadhuset.

Efter at dette var forrettet, bleve trende Mænd i Hast affærdigede til Hasle med Begiering til Lands-Dommeren Peder Olsen, at han vilde strax lade anholde en af Hasle Borgere, som var mistænkt, paa det at han ikke skulde komme paa Slottet, og der angive den hele Handel; Men han var ikke at finde i Huset, hvorudover man lod sig nøie med at sætte Vagt derfor. Derefter gik jeg og Niels Gummeløs ind til Borgemesteren Peder Lauritzen, hvor vi bekomme tvende af Printzenskiolds Heste, eftersom vore egne vare ganske trætte, rede fra begge derfra til Nye-Kirke Præste Gaard, hvor vi strax foranstaltede med Hr. Jacob, at der skulde ringes med Klokkerne, for at advare Almuen at møde samme Nat ved Rødtz Kirke, hvilket strax blev efterkommer. Derpaa begave vi os til Hasle, og der forstærkede os saaledes, at vi bleve 16. Mænd til Hest, rede saa til Rødtz-Kirke til Hr. Povel, hvor vi underrettede ham om alt hvis var passeret, og begierede at Almuen maatte staae i Beredskab om Natten ved hans Kirke til videre Ordre. Hr. Povel lod strax forsende Bud omkring udi hans Sogn, at Almuen iligemaade paa samme Sted skulde møde; Men han turde ikke lade ringe med Klokkerne, efterdi det var alt for nær ved Slottet. Vi rede videre 16 Mænd stærke til Hest, fra Hr. Povel ned til Sandemanden Mads Høy, og der bekom til Fange en Svensk-Lieutenant ved Navn Niels Rud, som vilde til Slottet. Da den samme var sadt udi Forvaring, begav jeg mig ned til Sandvig, hvor jeg strax om Natten (242) lod reise Almuen der i Byen, red saa videre til Allinge, hvor mig faldt udi Hænder en Svensk Qvarter-Mester.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Efter at jeg havde forstærkt mig med det meste unge Mand-Kiøn udi Allinge og Sandvig, reisede jeg med den samme Nat forbi Slottet, op til Slots-Veir-Møllen, hvor vi bekomme en Svensk Soldat, som ikke vilde have Qvarteer, og derfor blev nedfældet; Mølleren derimod, som havde gaaet de Svenske til Haande, fik Qvarteer, efterdi han det begierede. Da posterede jeg mig ved Veir-Møllen bag en Busk med Folket, og udsadte Skildvagt paa de Steder, som jeg vidste at de Svenske kunde undkomme fra Slottet, hvor vi da strax om Morgenens bekomme en Trommeslager med fire Soldater, som Liutenanten, der laa paa Slottet, havde udskikket paa Kundskab, hvilke 5 Personer blev givet Qvarteer, eftersom de det begierede. Da komme an-macherende Capitaine Niels Gummeløs, med Lands-Dommer Peder Olsen og Hr. Povel, samt det hele Land-Folk, og Hasle Borgerskab, som havde staaet ved Rødtz-Kirke om Natten.

Slots-Besætningen mærkede da omsider, at der var Uraad paa Færde, hvorudover en af Printzenskiolds Tienere blev udskikket, for at erfare hvad den Samling skulde betyde; Men som han fornå, at vi alle vare bevæbnede, gik han ind paa Slottet igien, hvor han kom i Behold, endskiønt vi skiøde efter ham; Derpaa blev raadslaget, paa hvad Maade vi skulde blive Mestere af Slottet, og blev da besluttet, at skikke et Brev til Printzenskiolds Frue, og Liutenanten, som vare paa Slottet, hvilket ogsaa skede ved en Tromme-Slager, og findge vi strax Svar paa samme Brev. Endeligen ankomme Rønne Borgerskab tilligemed Vester-Herreds Bønder, og conjungerede sig med det Folk, som vi tilforne havde forsamlet. Det Stensvar, som var bragt fra Slottet, var af den Indhold, at (243) Besætningen begiærede fire af de Fornemste, som dette Verk havde anfanget, vilde forføye sig ned til det Huus ved Slottet, hvor Liutenanten selv fierde vilde møde, for at slutte et Forlig, og at afgjøre Sagen saavel mundtlig som skriftlig, hvilket og blev efterkommet af os, saavel som af dem.

De fire af vore Folk vare, Borgemester Claus Clausen udi Rønne; Hermænd Clausen og Skipper Hans Lauritzen tilligemed mig, hvilke strax sluttede en Accord med de Svenske, udi Kraft af hvilken den hele Besætning marcherede ned af Slottet, og leverede deres Gevær med Slots-Nøglerne fra sig, saa at vi mod Aftenen den 9 Decembr. Toge Slottet i Possesion, og bragte Besætningen, som var udkommen mod os, ind paa Slottet igien udi Forvaring, under stærk Vagt til den anden Dag, som var den 10. Decembr.

Efter at dette saa lykkeligen var forrettet, blev af samtlige Landets Stænder mig overdragen Militiens Direction, saavel paa Slottet, som over det hele Land, indtil man kunde faae Bud til Hans Kongl. Majest. Og derfra anden Øvrighed kunde bekomme.

Den 27de Decembr. Kom en Svensk Galliot fra Skaane, hvilken hilsede med sine Stykker uden for Slottet, og blev af mig besvaret. Jeg skikkede strax tvende Mænd ud i en Baad, som skulde spørge om der var nogen Svensk Officer paa Gallioten, eller noget Brev til Printzenskiold, og i saa Fald skulde de strax komme i Land til ham, og tage Brevene med sig, og kom da i Land med samme Baad en Capitaine, som havde sit Folk liggende paa Slottet, tillige med en Ritmester, ved Navn Gustav Hort, med de havde ingen Breve med sig. Disse tvende lod jeg strax føre til Hr. Povel og derfra til Hasle, hvor de bleve satte i Forvaring. Derefter bestillede jeg fire Baade, som skulde roe ud til samme (244) Galliot for at føre Skipperen og Styrmande ogsaa udi Land, iligemaade for udi Ritmesterens og Printzenskiolds Navn at befale Lieutenanten med det Rytterie, som var om Bord, skulde følge efter. Herudover komme ongefæhr 30 Mand paa Land, og endelig allersidst Lieutenanten, hvilken førend han foer bort, gav saadan Ordre til de tilbage blivende Corporaler, at de ikke skulde forlade Skibet, førend han slikkede dem Tegn (hvilket giver tilkiende, at han allerede havde fattet nogen Mistanke) dette vilde han ikke bekiende, hvorudover jeg truede ham paa Livet,

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

dersom han ikke gav tilkiende paa hvad Maade man kunde faae de øvrige Folk paa Land: Herudover aabenbarede han det omsider, og flyede mig sin Kniv, som var tegnet, ved hvilket Middel vi finge alle paa Landet, saa der bleve ikke flere tilbage uden de som behøvedes at tage vare paa Hestene. Men de bleve ogsaa bragte i Land, da vi strax derpaa erobrede Gallioten, hvilken med Danske Folk blev besadt.

Den 29de Decembr. Blev alle Fangerne bragte til Rønne, hvor de bleve forvarede, indtil de til Hans Majestæt bleve overskikkede med den Hollandske Flode, som havde bragt vore Folk hid til Fæstningen igien, hvor jeg førte Commando, indtil jeg blev afløst af Commendaten Oberste Michel Ægsten, ec. ”

Af denne tilforladelige Relation sees, at man gik ikke mindre mildt end forsigtigen til Verks, udi denne navnkundige Bornholmske Revolte. Man ser ogsaa deraf, hvilken Capacitet og Hurtighed denne Jens Koefod har haft i at udføre saadant Verk.

Kongen skal ogsaa have foræret hannem en Gaard paa Livs-Tid, hvilken hans Enke efter hans Død fri haver besiddet. Ligeledes skal Hans Majestet til en Afmindelse have foræret hannem, og et Par (245) andre af de fornemste tre forgyldte Sølv-Pocaler, som dennem paa Slottet med Rinsk-Viin bleve tilbragte, hvilke for ikke mange Aar siden endnu have været der paa Landet.

Øen haver siden den Tid stedse været forenet med Dannemark, og Jens Koefods Navn udi stor Agt og Ære sammesteds. Hvadsom ellers mest opmuntrede Boringholmerne til dettdristige Foretegende, vare tvende Breve, som dem kort tilforn bleve tilskrevne, det ene fra Hans Oldeland, som da var Secretairer i Cancelliet, men siden blev Lands-Dommer i Fyen, de Dato 26de Octobr. 1658, det andet de Dato 8de Novembr. 1658 af Kong FRIDERICH den Tredje selv. Det første lyder saaledes:

Elskelige og Velviise Borgemestere,

Borge og Meenige Almue paa Bornholm

Helsen med Gud vor Herre!

Jeg tvivler ikke paa, at naar I betænker den Frihed som I haver under Eders fromme Herre og Konge, Kongen af Dannemark, I og derimod betænke, hvad Aag, saavel og adskillige andre Besværligheder Eder nu af Svensken paalegges daglig, som I saaledes maae udstaae, da findes vel ingen iblandt Eder, som jo ønsker sig for saadan Svenske Aag snarlig at blive entlediget; Og eftersom Gud skee Lov! Alting igien med Kiøbenhafn saavelsom andre af Høystbemeldte Kongens af Danmark Lande nu baade er, og haabes at komme i bedre Tilstand, da formoder jeg, næst Guds Hielp! At saasnart som Eders Tilstand i Kiøbenhafn kand forstændiges, I da med forderligste skulle være forløste, formodendes derfor enhver disimidlertiid med hverandre at blive eendrægtige, og for deres Naadige Herre og Konning i Danmark, som troe Mænd, og i Fremtiden tilkommendes Undersaatter, sig beviis. Jeg tvivler ikke paa saadan deres Troeskab og Velvillighed dennem i Fremtiden af Høystbemelte Kongel. Mayestet vorder belønnet. Wil hermed have dennem (246) under den Allerhøyestes Beskiermelse, Gud troligen befalet, ønskendes af Hierter, at de snarligen maa bekomme Frihed igien.

Eders ubekandte

Kiøbenhafn

dog

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

d. 26de October-

Vel affectionerede Wen

1658

Hans Oldeland.

Men Hans Majestets eget Brev til sine kiere troe Undersaatter paa Bornholm, var af følgende Indhold:

FRIDERICUS Tertius hiltzer Eder alle og enhver, være sig Geistligheden Fristanden, Borgemestere og Meenige Almue som bygge og boe paa Bornholm kierligen og evindeligen, med Gud og vor Naade. Wider, eftersom Eder vel vitterligt er, hvorledes Vi af Kongen af Sverrige for nogen Tiid siden mod aluttede Tractater, og der ruj endnu med hans her værende Gesandter stode i nærmere Fordrag med en god Fortroligheds Slutning, uformodentligen af hands Krigs Magt her i Vort Land Siælland ere blevne overfaldte, og udi woress Residence Stad Kiøbenhavn til Lands og Vands belejret, og wi nu atter igien af Guds Naadige Bistand, og formedelst Hollændernes anseelige Succurs, saa vidt ere entlediget, at wi for Fiendens Skibe Flode os, næst Guds Hielp, ey meere haver at frygte, Fienden og sin Beleyrings Verk her for Byen haver forladt, da efterdi wi ikke tvivler paa Eders Troeskab og gode Affect imod os og Eders Fæderne-Land, ville wi Eder samtlig have formanet og paamindt, at I ingenlunde lader forbiegaae, at være betænkt paa de Midler og Veje, hvorved I kand eragte Eger ved Guds Naadige Bistand, fra dette Svenske Aag igien at befrie, og til den Ende i Særdeleshed at lade angelegen være, hvorledes Guarnisonen paa Slottet Hammershuus kunde, om mueligt med alle ruineres, og Landet

Igien i Eders Defension stilles, eftersom I for den Svenske Flode ey tør have Eder at frygte.

Wi ville Eders Troeskab som I os i denne Tiid bevise, naar Gud fredelig Tilstand giver, i ald Naade erkiende, og derforuden (om I (247) Eder under woress Regiering godvilligen giver) Eder videre med saadanne Privilegier og Benaadninger forsyne, som I kand have Gavn og Gode af. Givet paa wort Slott Kiøbenhavn den 8de Novembr. 1658.

Under vor Haand og Signet.

FRIDERICH R.

(L.S.)

Man seer af alt foregaaende, at hvor driftig denne Gierning end kunde synes, saa var den dog viseligen overlagt, thi det havde været en Daarlighed at begynde saadant, førend den Hollandske Undsætning til Søes ankom, og da de Svenske, som spillede Mester i Øser-Søen, i en Hast kunde taget Øen tilbage igien, og tilstrekkeligen hævnnet sig.

Den 29de December 1658 blev Bornholm af Landets fuldmægtige Sendebud, til Arv og Eie overgivet til Kong FRIDERICH den Tredje, ved et frivilligt Gave-Brev, som siden af Indbyggerne Geistlige og Verdslige blev stadfæstet.

Og var saaledes Bornholm den første af de Danske Provincer, som Hans Majestæt blev Souverain Herre over. Gave-Brevet lyder saaledes:

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Stormægtigste, Høybaarne Fyrste

Allernaadigste Herre og Konning!

Allerunderdanigst herved, giver Vi Eders Kongl. Mayestet tilkiende, at eftersom Boringholms Land og Vi, den Tiid som fattige Undersaatter til Kongl. Mayest. Af Sverrige udi forleden Vinter udi det Freds Fordrag, da imellem begge Rigerne forhandlet blev, til evindelig Ejendom under Sveriges Crone hengiven er, og den 29de Aprilis 1658 den Svenske Landshøfding Johan Prindsenskiold, Obrist til Hest, samme Vores Land med Indvaanere er overleveret, og formedelst fornevnte Landshøfding (248) og Obrist, sig imod os samtlige Indvaanere der paa Landet alt for strengt haver forholdet, og os med ulidelige Plager, Palegger, og Betyngninger haver tribuleret, som Vi ikke længere uden allerstørste Ruin og Ødelæggelse, haver kunnet udstaae, efter vores sandfærdige publicke Manifestes videre Indhold. Des Aarsage haver vi ved Guds Bistand seilf udi Herrens Navn Vaaben taget i Haanden, og den Svenske Magt nederslagen, og fangen taget, og til os Slott og Landet bemægtiget, med alt hvis Stykke og Munition, som den Svenske Regiering der paa Boringholm havde.

Saa over saadan flad, ere vi hidkommen til Kiøbenhavn at søge vores Gode og forrige Herre og Konning, Konning FRIDERICH den Tredje, Danmarkes, Norges, Vendes og Gothes Konge, i allerunderdanigste forhaabning, at hans Kongl. Maytett. Af Kongelig Mildhed ville annamme samme tagne Land og Undersaatter, udi Hans Kongelig Beskiermelse og Forsvar, og os fra Vore Fienders videre Gevalt ville beskytte og beskierme, saa Vi ikke ydermeere under deres Aag og Plager skulle geraade eller overleveres, hvorimod vi underskrevne, som nu ere nærværende tilstæde, som samme Land med haver været at vinde og tage fra Svenskens Streng Aag og Byrde, og vi andre Fuldmægtige paa Vores egne, og paa gandske Boringholms Lands og Indbyggers, Gejstliges og Verdslige Vegne, nu hermed samme Boringholms Land, med des Renter og Indkomster, overdrager og hengiver til hans Kongl. Mayestet og hans Arvinger, fødte og ufødte, for evindelig Arv og Eyendom at følge.

Hvorpaa Vi ydermere ville forskaffe samme Lands Indbyggers underdanigste Bekræftelse-Brev, naar Gud vil vi kommer hiem igien. Og hermed ønsker hans Kongl. Mayestet megen Lykke og Velsignelse, at det maae være os til Gavn, Hans Kongl Mayestet til Glæde og Gode, og Gud allermægtigste til ære og behag. Til Vitterlighed, haver vi samtlig dette Gave-brev med Vores egne Hænder undekreven i Kiöbenhavn den 29. Decembris Ao. 1658.

Eders Kongelige Mayestets

Troe og pligtige Undersatter og Tienere. (249)

Paa min egen og menige Boringholms Indbyggers Vegne, saasom Fuldmægtig derfra certificerer jeg, og efterskrevne mine Landsmænd derfra, med egne Hænder underskrevet.

Madtz Koefoed Pedersen

Paa sin egne og Landsens Vegne

Peder Oltzen,

Peder Jensen

Moens Tidemand

Jens Larsen

Egen haand

egen Haand

Morten Mortensen

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Egen Haand	Jens Jensen
Hans Christensen	egen Haand
Egen Haand.	
Anders Staale	Morten Nielsen
Egen Haand	egen Haand
Oluf Andersen	
Egen Haand.	

I Anledning af det herudinden omtalte Bekræftelse-Brev fra Landets Indbyggere, vil jeg og indlemme samtlige Adels og Frie-Mænd paa Borringholm deres Confirmation paa det udgivne Gave-Brev:

Den Stormægtigste Høybaarne Første og Herre, Hr. FRIDERICH den Tredje, Dannemarkes, Norges, Venders og Gotters Konge ec. Vores Allernaadigste Herre og Konning!

Wi underskrevne Adel og frie-Mænd paa Borringholm kiendes og vitterlig giøre, at efftersom Gud allemægtigste haffver nu naadeligen forhiolpet os, at dette Lands samtlige Indvaanere fra de Svenske Aag og Plager er befriet, og vi sampt meenige Mand her paa Landet haffver derfor offerskikket vores Fuldmægtiger til Høystbent. Hs. Kongel. Majtt udi ald underdanigst Forhaabning, at Hs Kongl. Majetet. Naadeligste vilde annammme og tage os under sin Kongel. Naade og Protection imod og fra bemte sine og vore Fiender, at handtheffve og forsvare (nest Guds (250) naadige Hielp) hvorimod vi ved bente. Vores Fuldmægtiger dette Land Borringholm med sine Rebter og Indkomster til Høybemte. Hs Kongel. Majett og Hans Arvinger hafver igien offerdraget og forskrevet til egen fire Arc of Eyenndom at følge efter samme vores Fuldmægtiegre derpaa udgiffvene Gaffve-Breffs videre Indhold, som er daterit Kiøbenhavn den 29. Decembr. Anno 1658. Saa ville vi for vores Personer allerunderdanigst hermed haffve samme Gaffve-Breff consenterit og samtygt, som og hermed consenteres og samtykkes udi alle sine ord og Puncter, helst fordi vi imod vores Villie til fornte, vores og Ha. Kongel, Majesttes Fiender udi sidste Freds Tractater haffver deriet hengiven og offerdraget. Hvorimod vi underdanigst forhaaber og begiere høystbemte. Hs. Kongel. Majestets naadigste Løffte og Forjættelse Breff, at vi ikke ydermeere saaldes skulle hengiffves og offerdrages.

Til Vitterlighed og Sandheds Bekrafftelse haffver vi skrevet vores Hænder der meden førre og vores Zigneter hostygt. Actum Borringholm den 19. January Ao. 1659.

Christian	Christian	Sibert
Maccabæus	Maccabeus	Gagge.
(L.S.)	(L. S.)	(L.S.)
Matz Koefor	Berild Hansen	Hans Koefod
(L.S.)	(L.S.)	(L.S.)
Anders Hansen	Svend Olsen	
(L.S.)	(L.S.)	

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Udi samme Mening haver Geistlighed, Kiøbstædernes Borge-Mestere, Herrederne og Birkerne udgivet hver for sig deres Gave-Brev, som er af samme Dato.

Hans Majestet fandt saadant Behag udi Boringholmernes Troskab, at han ikke alene strax udi samme Maaned tilskrev dem et Taksigelses-Brev; Men endogsaa Aaret derefter, udi et andet (251) Brev, lover dem en særdeles Beskyttelse, og er dette mærkeligt, at Hans Majestet udi samme Brev siger, at Borenholm af Indbyggerne er bleven ham foræret, saa at han anseer denne Gierning som en Gave, hvilket er den største Douceur og Høflighed en Lands-Herre kan lade see mod sine Undersaatter. Brevet, som fortienet i Historien at indføres, lyder saaledes:

Vi FRIDERICH den Tredje, ec. Giøre hermed alle og enhver, som dette vedkommer vitterligt, at, eftersom formedelst de sidste til Roskild med Kongen af Sverrig passerede Tractater iblant andre vort Land Boringholm, tillige med vore samtlige sammesteds boende Undersaatter, til Kongen og Kronen Sverrig maatte cederes, og overgives; Og nu samme Lands Indbyggere, for den Svenske Regierings uhørlige Procedures og onde Omgængelse skyld, er bleven høiligen foraarsagede at kaste saadan ubillig Byrde fra sig, hvilet de ogsaa ved Guds naadige Bistand lykkeligen have obtineret, og der ikke alleene dem selv, og bemeldte Land Boringholm med deres egen Magt og Styrke fri og frelse gjort, men end ogsaa strax derefter ved deres Fuldmægtige bemeldte Land Boringholm med alle sine Rettigheder og Indkomster os, og vore Arvinger overdraget, undergivet, og foræret have, til egen fri Arv og Eyendom at følge, som bemeldte deres Gave-Brev dateret den 29de December, 1658 og Meenige Landets Indbyggere Ædel og Uædel, Geistlige og Verdslige derpaa givne Confirmation, dateret den 19de January nærværende Aar, det samme vidtløftigere formælder. Da love, og bepligter vi os hermed for os og vore Arvinger, at vi bemeldte vort Land Boringholm tillige med vore kiære troe Undersaatter sammesteds, som nu ere, eller herefter kommende vorder, ikke alleene vilde tage og annamme, som vi ogsaa dennem formedelst dette vort Aabne-Brevs Kraft, nu haver antaget og annammet, under vor og vore Arvingers Protection og Beskiærmelse, dennem imod alle og enhver efter yderste Formue at forsvare, og ved Lov og Ret erholde; Men end ogsaa dennem aldrig til vore Fiender de Svenske, som tilforn er sked, at overgive, og udi alle Maader os mod dennem, som en naadig og mild Herre og Øvrighed beter og ervice (252)

Til ydermeere Stadfæstelse, haver vi dette vort Forsikrings-Brev, med egen Haand underskrevet, og med Vort Kongelige Secret bekræftet.

Givet paa Vort Kongel. Slott, Kiøbenhavn den 3die May 1659.

Under Vort Zignet.

FRIDERICH.

Dette Brev er confirmeret, og Ord fra Ord repeteret af de efterfølgende Høilovlige Danske Konger, og kan man deraf slutte, at Borenholmerne have overgivet Kongen Landet til Arv og Eiendom, saa at samme Øe fra den Tid blev anseet som et arveligt Patrimonial-Gods, det Kongelige Huus tilhørende, hvortil Indbyggerne formenede sig at være berettigede, eftersom de ved egen Magt, uden nogen Hielp af Riget, toge Landet fra Fienden; Og er det i den Henseende, at Kongen kalder Overgivelse en Gave.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Da Landets Restitution udi den paafølgende Freds Forhandling blev paastaaet af de Svenske, tilkøbte Kong FRIDERICH sig en Hob Adels-Gods udi Skaane, og derved samt andet Vederlag fornøiede Sverrige for sin Prætention paa Borenholm.

Conventionen som herover imellem Danmark og Sverrig ved et hvert Riges Plenipotentiarer blev slutter og indgaaen, og siden af Hans Kongl. Majest. Høilovlig Kong FRIDERICH den Tredje, blev ratificeret, er følgende:

Den Stormechtigste Høyaarne Fyrstes och Herres, her FRIDERICH, den Tridie, Dannemarkes, Norges, Wendes, og Gothes Konning, Hertug udi Slesvig, Holsten, Sormarn og Dytmesken, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst, Fuldmægtige Commissarier: Jeg Mogens Friis til Faverskov, Kongelig Mayestets Cammer-Raad, Rentemester Assesor udi Cammer-Collegio, og Befalingsmand over Helgeland, Saa og Jörgen Reedts til Vedøe, Befalingsmand over Trygevelde; og jeg Jens Juell til Frøeslefgaard, Cancellie-Raad, Secretairer over de Udlændische Sager. (253).

Giøre hermed vitterligt, at eftersom udi sidst sluttede Freds Tractaten for Kiöbenhavn den 27 May. Aar nest forleden 1660 imellem begge disse Loflige Nordische Kongerigers Commisariier, er bleven foreenet og forafscheediget, at hans Kongl. Mayestet af Danmark kunde frit staae, at foreslaae, om ikke Den Insulen Boringholm (som i Kraft af Roschieldsche Freds-Fordragit Ao.658 Kongl. Mayet. Af Sverrig og Cronen til Ævindelig og upaataalt Eyendom cederit war) med it Bytte, og for it æqvivalent Wederlag til Sig, Sir Kongl. Huus og des Arvinger, var at forhandle, og samme Handel udi Stokhom Aar 1660 den 3 July er kommen til sin Fuldkommenhed og beslut, som siden af begge Kongl. Kongl. Mayste. Er bleven ratificeret hvor da endelig er bleven determineret, at Qvantumet af samme æqvivalent, Wederlagh, schulde bestaa i 8500 Tønder Hartkorn i adelige Godff udi Scaane, efter den ordinaire Land-Taxt udreigner; mens eftersom Nominationeh og Difinitionen af bemelte Stokholmske Tractat er henviist til andre Commissaiers Afhandling, og wi af Høystbemeldte Kongl. Mayst. Af Danmark Vores Allernaadigste Konge og Herre dertil ere nu forordnede og Plenipotentierede, og om ovenbem. Mayest. Godtzis Speciale Nomination og Definition, med Kongl. Mayest. Af Sverrige, Fuldmægtige Commissarier ere overens komne, som i den af Os Kongl. Dansche Commissarier underschrevet, og forfeilede Jordebog udviises, udi hvilken baade Hoved-Gaarder, med deres ordinaire Landgilde og Indkomst, findes specificerede og udreinede; Thi ere til at oprette samme Jorde-Bog saa oge denne hele Handel, efter ovenbemeldte Tractater at fuldbringe, disse efterschrevne articler paa begge Sider forafichede, og sluttet, som følger:

- 1) Eftersom i Kraft af Stockholmske Tractaten det æqvivalent Vederlaget imod Cessionen af Borungholm er anslaget for 8500 Td. Hartkorn i Schaansche Adelige Godss, og af hans Kongl. Mayest. Af Danmarchs Fuldmægtige Commissarier efterfølgende Adelig Skaansch Sæde-Gaarde, med deres underliggende Bønder-Godss, og des Rente ere nominerede, hvilche til den Ende, Hans Kongl. Mayest. Af Dannemark haver ladet Kiøbe og til sig handle, neml. Liliøe, Hørbye, Odderup, Leggewed, Tundbyesholm, (254) Øenslunde, Billetzholm, Ingelsted, Smidstrup, Mogenstrup, Flunge, Tommerup, Løvested, Gylleboe-Drachholm, Gladsax, Svabisholm, og Walsjør, alle bemeldte Hoved-Gaarder med des underliggende Bønder Godtz efter den nu derpaa forfatede Jorde-Bogs videre special Indhold; Thi er forafscheedet, sluttet og stadfæsted, at bemeldte Nomination og Difinition, af bemeldte specificerede Sæde-Gaarder, og dertil liggende Godtz, efter offerbemeldte oprettede Jorde-Bog, skal af Hans Kongl. Mayestet af Sverrige accepteris for et fuldkommen og nøyagtig Vedderlag imod Boringholm, hvilket Vedderlagh, Hans Kongl. Mayett. Af

- Sverrig og des Successorer og Sverriges Crone til evindelig og upaatalet Eyendom af Hans Kongl. Mayett. Af Danmark og des Arvinger cederis, transporteris og overdragis.
- 2) Og saasom efter Stockholmsche Tractaten, Hans Kongl. Mayester, til Hans Kongl. Mayester af Danmarch schal restituere Cessions-Brevet paa Bornholm saa er ogsaa efter samme Stockholmsche Tractat for afscheedet og accorderer, at og derimod tillige til Hans Kongl. Mayett. af Danmarch er nøyagtig Cessions-Brev paa bemeldte Æquivalent Weswelagh, med special Nomination paa hver Hovit-Gaard, som nu cederis, saa og Summen paa des underliggende Godtz i Hartkorn anslagen, som sig paa den af otz høystbemeldte Kongl. Mayetts. Af Dabamrchs Commissarier unterschrevne Jordebog schal beraabe, og aff samme Vigeur achtet og holdes, som den fuldkommen her havde været indført, hvilket Cessions Breve imod hverandre udvexles achulle, saasnart og naar Kordebogen paa Vederlegs-Goedset af otz Danische Commissarier overleveres, hvormed schal og følge, foruden den her opreede Jordebog, alle andre Adelens Special Jorde-Bøger, Dommer og Rettergange Processer, Wederlaghs Godset anrørende, saavidt de kunde være ved Haanden
 - 3) Her med er og paa begge Sider for-accorderet, at efterdi til Æquivalent Vederlaget, endeel Cronens Pandte-Godtz, sampt endeel Strøe-Godtz, er paa den Danske Siide præsenterit, saa skal Pandtes Godtzet i Jordebøgerne intet infereres, og af Strøe-Godset intet (255) mere end som i bemt. Jordebog, under Herre-Gaardene er indføre, og aldeles Folch tilhørig, iligemaade ey heller Jura Patronatus høyere komme i Computation end de ere Gaaen i Arff, Skifte eller Kiøbreigner En Tønde Hartkorn for 50 Rdr. Ey heller flere øde Gaarde antages forfuldt, uden de i nestforleden Kriig, og aff des Besvær ere øde blevne, og de andre afdrages fierde parten af Renten til deres Opkomst, hvilchen fierde part icke schal komme med i Udreigningen, och schal alt umisteligt Godtz, som siden Aar 1660 den 3 July kan være fra Sæde-Gaarden abalienerit igien did forschaffes, hvilchet, saavel som alt andet, til dette Æquivalent Vederlag over antvordet Godtz schal med rigtig Jordebøger, Skiøder, Lodder og Adkomster verificeres, at det lige i Renten, som Adkombsteb, saa maae befindes, som det præsenteres.
 - 4) Anbelangende Bygninger paa Sæde-Gaardene, saa schulle de, som de nu forefindes, tillige med alt det derpaa er Nagelfast i de Svensche Fuldmægtigers hænder, og udi beschedentlige Mænds Nærværelse overantvordes; Saavel som et rigtig Inventarium, og dersom siden Begyndelsen af denne Tractat, en eller anden med Villie og Forset, paa Biugningerne og hvad der under comorehenderes, nogen Skade havde forøvet, schal samme particuler det bethale.
 - 5) Om Løsøre, Sæd, og alle slags Huusgeraad, som paa Sæde-Gaardene findes, er saaledes forafschediget, at Løsøren schal følge Eiermanden, og aff Qvæget saa stor Udførsel imod Toldens Ærlæggelse tillades, som paa Hovit-Gaardene i sig selv kand findes, dog herved icke forstaaet, det Qvæg Adelen sig siden den 20 Marty sidst forleden kan have sig til forhandler, eller herefter sig tilforhandlendes vorder, men af Sæden schal og paa Hovit-Gaardene saa meget efterlades og forblive, som deff underliggende Ager-Jord bør blive med besaaet, vilchen Vaar Sæd, Hans Kongl. Mayest. Af Serrrig, lover til den 1 July førstkommendes at lade Eyermanden betahle, efter den Priiss, som det nu i den neste hosliggende Kiøbstæd gaar og giølder, og det øvrige Korn imod Toldens Erlæggelse at udschibes og bortføres. (256)
 - 6) Det er paa begge Sider foraccorderet, at dersom nogen før Anno 1660 nogle Restantzier eller andre Gield hos sine Bønder haver at fordre, da schal den friit staae, det samme

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

lovligen at lade indkræve dog med den Moderation, at Bønderne herved iche ruineres, og ødelægges.

- 7) Saasom paa Kongl. Mayets. Af Sverriges Siide denne infererede Nomination er imodtagen og accepteret, for it nøyagtigh og æquivalent Vederlagh for Boringholm, saa fprplicher sig Hans Kongl. Mayestet af Danmark for sig og sine Arvinger og Successorer, at dersom nogen Particullier hafver paa noget af dette Godtz, som overleveret bliver, nogen retmætzig og lovlig Prætention eller Tiltale, saa at Hans Kongl. Mayett. af Sverrig, des Successorer og Sverriges Crone, det saaledes lovligen fraginge, da schal Hans Kongl. Mayestet af Danmark des Successorer, og Arfvinger, siden det in foro Competenti lovligen er udført, og den Prætenderende tildømt, saaledes Hands Kongl. Mayestet af Sverrig, des Successorer og Sverriges Crone derfor fornøye, som viidere udi det af Hans Kongl Mayets. Af Dannemark udgifne Cessions-Brev paa bemeldte Vederlaghs Godtz udtryckeligen formeldis.

Til ydermere Visse og Forsichring, er alt dette, som forafscheedit er, i alle sine Clausuler troligen og fast holdes og efterkommes schal, og med det allerførste, og i det ringeste inden for Uggers Tiid efter denne Dag ratificeres, og bemte. Ratification formedelst begge Siders Commissarier her i Nalmöe udvexles, da hafver vii dette med egen Hænder unterschrevit, og vore Zigneter undertrycht. Actum Malmöe d. 5. May 1661.

Rigtig Copie efter Originalen bekiender vii unterschrevne:

Mogens Friis

Jörgen Reedtz

(L.S.)

(L.S.)

Jens Juel

(L.S.)

Ratificeret

FRIDERICH. (257)

Imidlertid havde i Apr. 1659 indfunden sig en vis Adelsmand navnlig Ovenius Thrane, som tragtede at forføre Indbyggerne til, at de igien skulde give sig under Kongen af Sverrige, men da han saae, at han hos intet Menneske paa Landet fik mindste Gehør, ilede han og slap i en Hast bort fra Landet.

Aar 1660 den 10de Jul. Blev Ulfeldt tillige med hans Gemahlinde bragt til Bornholm, at de der skulde holdes i Forvaring.

Da Hans Kongl. Majest. Efter Fredens Slutning havde, som meldt er, faaet den fuldkomne Souverainitet og Arve-Rettighed over samtlige sine Riger og Lande, og til hver Provints bleve udsikkede Comiuissarii, for at imodtage Arve-Hyldningen paa Kongens Vegne, blev Græve Christian Rantzaw ud paa Sommeren Aar 1661 anbefalet at gaae over til Bornholm, deels for at udrette samme høie Ærinde, deels og for at undersøge Ulfeldts og hans Frues Sag, som der sadde fangne, og høiligen havde klaget for Kongen over Commendantens General-Major Fuchses haarde Opførsel imod dem.

Den 15de Septembr. Ankom Græven for Nexøe, og imodtog Eeden der den 16de Septembr. Den 17de Dito i Aakirkebye, og Sønder-Herred, og den 18de i Rønne, hvor han af begge Land-

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Compagnierne, Oberste Vagtmester Brinches, og Lands-Rytteriet, samt de gevorbene Soldater, Adel og Friemænd paa Landet, Provsten og Vester Herreds-Præster, Lands-Dommer, med Borgemestere og Raad i Rønne blev imodtagen med stor Ære, og samme Dag forføiede sig efter Prædikenen fra Kirken til Raadhuset, hvor han annammede alles Eed.

Eden blev først aflagt af Obrist-Lieutenant Æichsteen og hans tvende Sønner; Dernæst af Christiano Maccabæo, og hans (258) tvende Sønner, siden af Friemændene, dernæst af Provsten og Præsterne, derefter af Lands-Dommeren, Borgemestere og Raad, Bye-Fogden og Skriveren, og endeligen af Borgeskabet og Bønderne; Disse alle, fulgte ham fra Raadstuen til hans Logemente, hvor han paa det herligste tracterede dem.

Samme Tid log Græve Rantzaw af Magistraten i Rønne give sig en skriftlig Beretning, om de bekiendte Bornholmske Brød som omtrent er hundrede Aar tilforn skulle være bleven forvandlede til Steen.

General-Major Fuchs kom igien fra Landet, og i hans Sted blev Obrist-Lieutenant Leuche beskikket, som kun var der en kort Tid.

I det følgende Aar 1662 den 29 Mart kom Obriste Hans Schrøder til Bornholm, som beskikkede Befalings-Mand over Slottet og Øen; Han blev siden Aar 1669 den 22de August adlet og kaldet Hans Løvenhielm.

Samme Aar bleve alle Jorder paa Landet taxerede, og Indbyggerne tilholdte, af deres Producter at give Tiende.

Aar 1663 var paa Landet et uhørligt vanskeligt Høst-Veierligt, saa at mange maatte meie deres Korn under Vandet; I samme Aar blev Bornholm lagt under Siellands-Stift, og alle Landets geistlige Sager lagt under det Siellandske Biskopsdomme, og skal den Siellandske Erke-Biskop Svane, allerførst af Høilovlig Ihukommelse Kong FRIDERICH den Tredje, ved et Rescript af 12te Jan. I forbemeldte 1663de Aar, være bleven befaleet, tillige med Sielland at antage sig Bornholms geistlige Sager; Men jeg finder Gienpart af en sildere Befaling, dateret den 30te Decembr. 1668 (259) udstædet til Biskop Doctor Vandel, samme Sag angaaendes, som er kort, og lyder saaledes:

Vi FRIDERICH den Tredje, ec. Vor synderlig Gunst tilforn, Vores Naadigste Villie og Befalning er, at Du, saavidt dir Embede vedkommer, Dig tillige med Siællands-Stift antager den Geistlige inspection over Vort Land Boringholmb; Dermed skeer Vor Villie, befalendes dig Gud.

Skrevet paa Vort Slott Kiöbenhavn den 30te December Anno 1668.

Under Vort Zignet

FRIDERICH.

P. Schumacher.

Opskriften:

Os Elskelig Hæderlig og Høylærde D. Johan Vandel, Superintendent over Siællands-Stift.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Om nu enhver af disse tvende Biskopper i sær har faaet saadan en Kongelig Befaling kan jeg ei side.

Aar 1665 den 3die May, blev et vanskabt Lam fød paa Bornholm, havende ligesom en Tobaks-Pibe i Munden.

Den 1te Novembr. 1669 og efterfølgende Dage var en stor Storm paa Landet, og bleve fundne den 15de Novembr. Derefter otte døde Mennesker ved Havbredden i Poulsker-Sogn, som af Søen vare opkastede.

Aar 1671 har Indvaanerne, efter Kong FRIDERICH den Tredies Død, soret Kong CHRISTIAN den Femte Huldskabs og Troskabs Eed.

Aar 1671 den 17de April forordnede Kong CHRISTIAN den Femte en vis Torve-Dag udi Rønne paa Bornholm, hver Løverdag 260) at holdes, og et aarligt Marked sammesteds, fra 1ste til 12te Jun.

1671 ankom første Pintse-Dag 1000 Tønder Korn, som Kongen forærede Indbyggerne; Samme Aar, i Sommer-Tiden vare Kongl. Commissarier her paa Landet, nemlig: Scheel og Fincke.

Den 10de Mart 1673 døde Oberste Michel Echsteen i Rønne, og blev den 26de Ejusdem begravet i St. Clemens-Kirke.

Efter hannem kom i samme Aar den 12te Decembr. Oberste Morten hid til Landet, at være Commendant.

Denne Oberste blev af Landsaaterne gemeenlig kaldet Koe-Morten, saasom han altid overhængte dem, for at faae Kiør, og sielden taledede med nogen af Landet, at han jo spurde, om han kunde overlade ham en Koe.

Aar 1675 har Landets Indbyggere sendt fire Deputerede til Kiøbenhavn, for allerunderdanigst at anbringe Kongen deres Anliggende; Deres til de Deputerede givne Fuldmagt, lyder efter det mig meddeelte Document saaledes:

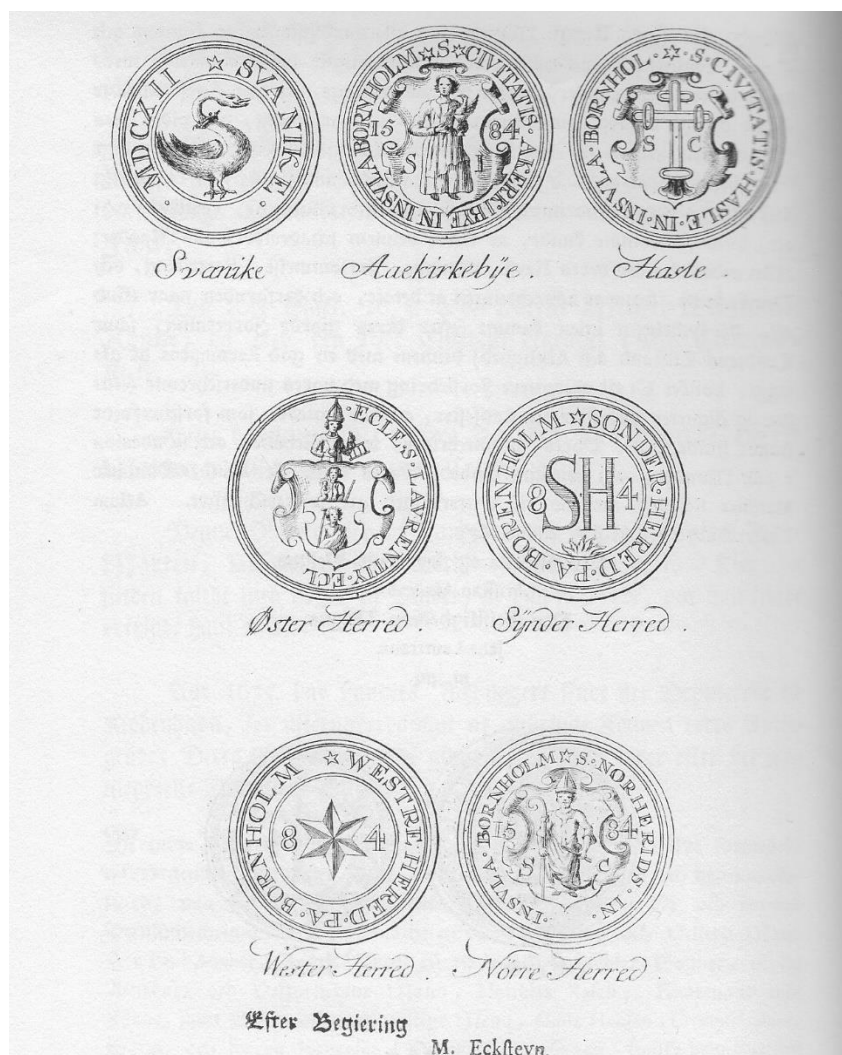
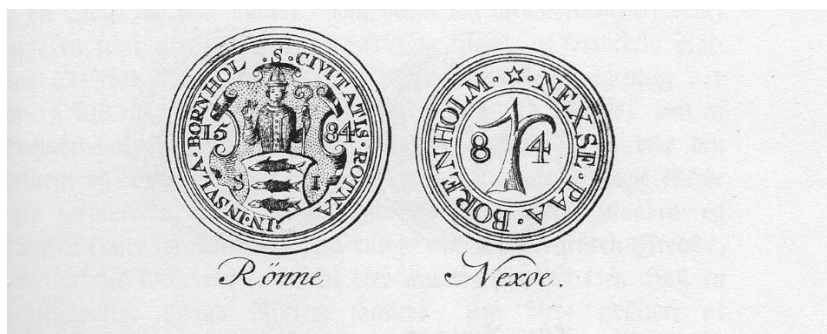
Meenige Lantzens Stender paa Insulen Boringholm, hafve formedelst uforbigenelig Aarsager skyld, nødtrængende afferdiged och befuldmechtiged, paa samtlig Indbuýggernis Vegne; Saatzom Vi och hermed Befuldmechtiger, och Fuldmacht gifve, Hæderlig och Vellerd Mand Her Paul Amcker, Sogne-Præst til Hasle och Rydschier-Sogner, Erlig Achtbahr och Velfornehme Mand, Matthias Rsch, Raadmand udi Rønne, samt Erlige och fornumstige Mend, Madz Hansen i Clemmidschier Sogn, och Jorgen Jörgensen i Vester-Mariæ-Sogn, hvilke bemeldte fire (261) Mend, for Hans Kongl. Mayett. vor allernaadigste Arffve Koning och Herre, Landzens Fornødenhed, ved uunderdanigste Supplication efter medgivne Instrux, Allerunderdanigste hafe at andrage, og hos Høystbemeldre Hans Kongl. Maytt. Om llernaadigste Hielp at ansøge, och vidre hves som til Landzens Veste efter forefaldende Leylighed got och nødvendigt kunde befindes, at gjøre og lade, lige saa fuldkommeligen, som vi nødbendigt kunde befindes, at gjøre og lade, lige saa fuldkommeligen, som vi samtlig selff tilstede vare; Hvorimod Vi lofe och tilforplichte os, ey aleene uudi alt, hves forekomme kunde, at holde dennem schadesløs i alle Maader; Men endooch saa for deres Reyse, Uumage, Forsømmelse, Fortæring, och Paauuosvelse, dennem nøyacteligen at betale, och derforuden naar Gud vil, de lycheligen igien komme (efter deres giorde Forretning, samt Landzens Tilstand och Leylighed) denem med en god Recompens at aflegge, hvilket Vi til

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

ydermeere Forsichring med vores underschrevne Hender og Zigneter beskreffter och stadfester, at ville saaledes, som forskrefvedt staar, holde forbet. Vores Fuldmechtiger, uuden Schade, och schadesløs i alle Maader, och venligen ombedt Vores Velb. Hr. Lands-Dommer Matthias Echsteyn med os til Vitterlighed at uunderschriffver. Actum Aakierchebye den 8. July Anno 1675.

Paa Adelens og Frymændz Veigne
Christian Meccabæus.

Paa Geistlighedens Veigne
Jens Lauritzon
m. m.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Aar 1676 den 31. May blev en stor Allarm paa Landet, og alt Land-Folket mødte paa Hammeren med Stykker og Gevehr; Thi den Svenske Flode kom Sydvest af Søen, Hammeren tet forbi med 44 Skibe, og ginge Nordost paa; Men strax efter kom den Danske Flode, bestaaende iligemaade af 44 Skibe, forfulgte de Svenske, og komme derefter til Slag under Øeland.

Aar 1676 var en haard og streng Vinter, og saa stor Trang og dyr Tid paa Landet paa Levnets-Midler og Vand, at mere end 1000 Mennesker forlode det, for at søge deres Føde anden Steds; Ja mange bleve fundne i Landet døde af Sult og Kulde; Saa at Kongen sendte nogle hundrede Tønder Sæde-Korn til Landet, saasom næsten intet til Sæden var hos Indbyggerne tilovers.

Aar 1678 skede det store og uhørte Skibbrud af endeel Svenske Skibe imod Bornholm, da de Svenske samme Aar forlode Tydskland; Floden bestod af 25 Skibe hvoriblant var 8 Svenske, 4 Stettinske, 4 Colbergiske, 4 Lybske, 4 Brandenburgske og et Hollandsk, besat omtrent med 4 a 5000 Mand; Disse stødte om Natten imellem den 4 og 5 December ulykkeligen an paa Klipperne, og da Vagterne paa Landet, som havde Øie med Strandbredderne, hørte en forskrækkelig Jammers Skrig og Klage, og formedelst Nattens Mørkhed ikke kunde vide eller udforske hvad det egentlig var for en Allarm, sendte de Bud til Lands-Dommer Rasch, som af Øvrigheds Personerne var den nærmeste, og od ham vide den Allarm og Tummel, som de hørte, og at rimeligen mange Skibe vare forulykkede, siden saa mangfoldige Menneskers Raaben og Jamren kunde fornemmes; Han tillige med Gouverneuren Giedde, som ligeledes kort derefter herom blev underrettet, fik i en Hast en trediesindtive Mand Ryttere samlede, som bleve udsendte at recognoscere, og da disse ved Dagens Aabning funde omtrent 400 (264) Mand ved Strandbredden, som ved en og anden Hendelse vare med Livet sluppen fra Havets forskrækkelige Bølger, og i fuld Gevehr opstillede, spurgte de dem, hvo de vare, og hvorfra de vare komne, og fik til Svar, at de vare Svenske, og komme fra Pommeren, at de ikke komme som Fiender, men begierede Livet, som de ventede blev dem ikke negtet, siden de med Kongens af Danmarks Pas, som tillod dem ubehindret og frie Leide, vare forsynede, vilde og strax nedlegge deres Gevehr, for at forevise Passet.

Da Øvrigheden paa Landet herom blev underrettet, bleve alle Folkene imodtagne, og dem tilladt at føre til Landet, alt hvad de af Skibbruddene havde reddet; Folkene bleve i Kirkerne paa Landet, og i Kielderne i Kiøbstæderne herbergerede og bevogtede, bleve og forsynede med alt hvis behøvedes; Da imidlertid Lands-Dommer Matthias Rasch, seilede over til Kiøbenhavn, tog nogle af de fornemmeste Fanger med sig, og berettede Kongen denne Hendelse; Hvorefter Kongens Skibe ankomme i Foraaret, og hentede den største Deel af Fangerne, saa mange som fem Skibene kunde rumme; Men der bleve nogle Hundrede tilbage paa Landet i Forvaring, indtil de med andre Skibe bleve afhentede.

I dette Skibbrud omkomme 1200 Mennesker; Af de som vare paa de Svenske Skibe, undkom alene et eneste; Men af de øvrige fandtes en stor Deel reddede, og som efter det Mandtal, der blev giort over dem, vare hen imod 3000 Mennesker.

Et Brandenburgsk Skib, som havde 600 Mand om Borde, stødte vel an paa de Bornholmske Grunde, men slap lykkelig derfra igien, og kom ubeskadiget i Carlshavn i Bleckingen, alle øvrige Skibe bleve og gik til Grunde, undtagen to smaae Lybske, hvilke, da de havde sadt Folkene af, som de havde at overbringe, gik deres Vei igien. (265)

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

I dette ulykkelige Skibbrud tabtes det hele Svenske Artillerie, som de havde ført med sig fra Pommeren og fra andre Stæder i Tydskland, der bestod af 70 Metal-Stykker, mesten halve og hele Cartouer, item fem Fyhr-Mørsere, som siden igien bleve opfiskede, og til Kongen af Dannemark Tieneste bragte i Forvaring. De tabte og det hele Pommerske Archive; En utrolig Mængde Penge. Guld, Sølv, Juveler og andre kostbare Ting, som var om Borde, og hvoraf lidet eller intet blev reddet.

Fra denne Stranding, saa vel som og nogle Aar foran, regne gamle Folk deres Alder nu omstunder, saa at der siges: Jeg var to Aar, tre Aar ec. Gammel, da de Svenske strandede. En anden, naar han spørges om sin Alder, siger: Jeg er fød det samme Aar, de Svenske strandede; Undertiden svares: Jeg er fød et Aar, to Aar ec. efterat de Svenske strandede her ved Landet.

I Anledning af dette ulyksalige Skibbrud ere adskillige Skrifter, og rettere sagt, Strid-Skrifter, deels ved Trykken kommen for Lyset, deels og in Manuscripto hos Elskere af Historie i deres Bibliotheqver i Gjemme. De som jeg deraf har seet, ere følgende:

- 1) Unvorgreislich Feder-Gesechte über die am 4ten und 5ten Dec. 1678 Jahres unter Bornholm Schwedischer Seiten erlittenen Strandung, mit einigen pro & contra geführten, jedoch unpräjudicirlichen Argumenten, Jahr 1678.
- 2) Liste derer unter Bornholm Jahr 1678 zwischen den 4ten und 5ten Decembr. Gestrandeten und gefangenen Schweden.
- 3) Schwedischer Völker Schiff-Bruch bet der, zur Kron Dännemark gehörigen Insul Bornholm; Samt angeführten Ursacchen, warum erwehte Völker, so fiel deres mit Mühe und Gafahr gerettet, von wegen Ihrer Königl. Majest. Zu Dännemark Nortwegen ec. für Kriegs-Gefan'gene angenommen, und gehalten werden, Jahr 1679 Qvart.
- 4) Injustitia Danicorum prætextuum in detinendis, qvæ ex naufragio, Bornholmensi servata sunt S. R. Majtis. Sveciæ Copiis rebusqve; Orbi Christiano exposita, una cum brevi deductione juris altissimæ S. R. Majtis ex garatia serenissimi Electoris Brandenburgici ad reparationem omnis Damni exinde perpassi competentis, Ao 1679 Qvart.
- 5) Examen Ratiociniorum Danicorum super Naufragio Militum Svecicorum ad Bornholmiam eorundemqve detentione.
- 6) Epistola Amici ad amicum etc. Lubeco Neo, agum perscripto Cosmopoli 12 mod.
- 7) Stricta Refutatio Epistolæ Amici ad amicum, qva de Naufragio Svecorum Militum Anno Ciclclxxviii Mense Dec. Ad Bornholmiam Insulam Autor pro & contra disserere, Regemqve Daniae jus detinnendi eos habuisse pluribus oftendere annisyús est, scripta a Varemundo ab Ehrenburg: Irenopoli apud Arctophilum de Verolamio 12 mod.
- 8) Relation von dem was zwischen zwey Königl. Dänischen und fünf Königl Schwedischen Orlog-Schiffen, im Gesichte der Insul Bornholm unsern Rønne vorgefallen, den 3 May 1679.
- 9) Königsmarks Brev til Ahlefeldt, den 26de Decemb. 1678
- 10) Litteræ Friderici Wilhelmi Elect. Brandenb. Ad Comitem a Königsmarck Cockernesæ die 4 Fedr. Ao. 1679 vide Litter. Orocerum Europæ Part III. pag. 1055.
- 11) De Svenskes Ulykke til Søes under Bornholm udi Kong CHRISTIAN den Femtes Tid, udi Vers forfattet, om det Skibbrud den 4de, 5te December 1678 om de Svenske Fangers Transport til Kiøbenhavn, af hvilke nogle komme (267) bort samme Vinter, med Lands-Dommer Matthias Rasch, Resten om Foraaret nest efter, overførte af Capitaine Barfod, paa

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Skibet Delmenhorst, og af Capitaine Bagge, paa Skibet den flyvende Hiort, Da det underveis kom til Attaque imellem disse tvende Skibe, og fem Svenske Fregatter, hvilket sidste endelig maatte tage Flugten, Synden om Landet.

Samme Aar 1678 strandede et Svensk Skib mod Bornholm, som førede den Svenske General Proviant-Mester; Han tillige med Skib og Brevskaber, blev i Novembr. Overført til Wismar, hvor Kong CHRISTIAN den Femte den Gang opholdede sig; Kongens Befaling i denne Anledning til den Gang værende Amtmand paa Bornholm Hr. Gedde, lyder saaledes:

C5tus.

Vor Naade tilforn; Vores allernaadigste Villie og Befaling er, at Du den hos Dig strandede og ankomne General Proviant-Mester Conrad von Wallen, med nærværende hands Jagt og alle hands hos Dig hafvende og besindlige Breve, strax til Wismar, hvor Vi forderligst formode at være, ofversender, dermed skeer Vor Villie, befalendes Dig Gud. Skrevet paa Vort Slott Kiøbenhavn den 8de Nov. 1678.

Aar 1679 den 3. May bleve tvende Danske Orlog-Skibe, som havde endeel Svenske paa Bornholm i afvigte Aar strandede Krigs-Folk at transportere til Kiøbenhavn, angreben underveis af fem Svenske Fregatter, men de Danske sloge dem fra sig under Commando af Barfod og Bagge.

Samme Aar i Novembr. Maaned, led de Svenske atter et stort Skibbrud ved Bornholm, da de vilde transportere endeel Tropper til Tydskland; Hele Transporten forulykkede med Mand og Skib, saa at der omtrent omkomme 3000 Mand; Til Landet (268) bleve vel reddede en 1500de Mennesker fra Havets Bølger, men de vare saa forkomne af Kuld og Frost, at de paa en føie Tid alle bortdøde, og bleve paa Landet begravne.

Aar 1680 sendte Kongen en Jæger til Bornholm, som skulde fange Vildt, og det til Kiøbenhavn eller Sielland overføre.

Samme Aar 1680 visiterede Biskoppen over Sielland, Doctor Haus Bagger, i Kirkerne paa Bornholm.

Aar 1682 kom Lands-Høfdingen Giedde bort, og i hans Sted blev sadt Hr. Bendix von Hatten.

Aar 1684 blev Ærtholms Øerne, trende Mile Østen fra Bornholm, til Fæstning indrettet, og kaldet Christiansø; Til denne Tid havde disse Øer været regnede med til Bornholm, og anslagen i Matriculen for en Tønde og 3 Skiepper Hartkorn.

Samme Aar 1684 var en skrekkelig Misvext her paa Landet, hvorover i næstfølgende Aar kom saa stor Dyr-Tid og Hunger, at dersom den Høisalige Kong CHRISTIAN den Femte da ikke havde understøttet Landsaatterne, havde visselig en stor Deel af dem død af Hunger.

Aar 1685 de 24de Mart. Døde Lehnsmanden, Hr. Bendix von Hatten, paa Lehnsgaard.

Aar 1687 den 7 May, ankom Hans Majestet, kong CHRISTIAN den Femte, selv til Bornholm ved Sandvig, efter at Hans Majest. Havde været paa Christians-Øe, for at besee de der nye anlagde Fæstning-Verker; Kongen opholdede sig i trende Nætter paa Landet, laae den første Nat i Niels Jørgensens Huus (269) i Sandvig, og de tvende andre Nætter i Lands-Dommer Ancher

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Mullers Huus i Svaneke; Da Hans Kongl. Majest. Igien begav sig fra Landet, reisede sig saa heftig en Storm, at Skibene vare i største Fare; Hans Majestet var og underveis fra Bornholm til Kiøbenhavn fra den 11te til de 19de May.

I Rønne saa vel som i Nexø, Svanike, og Allinge Kirker er, som tilforn er meldet, i hver, en stor sort Tavle ophængt, og derpaa Hans Majestets Reise og Nærværelse paa Landet, med forgyldte Bogstaver beskreven.

Efter at Hans Majest. Havde været paa Landet, blev resolveret at befæste Rønne; Til hvilket Arbeide at i Stand bringe, nogle Compagnier Norske Soldater, saa og nogle af Christians-Øes Garnison Aar 1688 og 89 bleve anvendte, og gjorde Begyndelse med Graver og Volde omkring Byen, hvoraf endnu sees Kiendetegn; Der blev og Synden for Byen opført et stort rund Taarn, som skulde tiene til et slags Castel at plante Canoner paa; Mel alt dette Arbeide, blev igien ophævet, og kom ei til Fuldkommenhed; Da forbemeldte Taarn i dets Sted blev indrettet til et Ammunitions-Taarn, hvortil det endnu bruges, skjønt det almindeligen endnu kaldes Rønne Castel.

Aar 1696 den 31 Jan haver en af Capitain Westerwaldts Soldater, navnlig Niels Jensen, iboende i Tægen, Olskier-Sogn hans Hustrue, fød et vanskabt Pige-Barn til Verden, som havde ingen Øine eller Øien-Bryne, men ikkun en liden Træg der, hvor Øinene skulde være; Over Munden var ingen Læbe, ved hver Mundvig oven til, udgik et lidet Stykke spids Kiød; Midt paa Næsen var en Snabel, som henge frem ad ned, og var bred ud ved Enden; Dette Barn levede ved 3 Uger. (270)

Aar 1722 visiterede Biskop Worm her paa Landet.

Aar 1726 var stor Misvext paa Sæde-Vahre. Saa at Vinteren derpaa, blev saa stor Trang. At mange maatte spise Hassel-Knopper og Bark, blandet med Havre-Meel, baget i Brød; Hvorudover og Amtmanden lod forbyde at brænde Brændevin af Rug eller Byg; Item at intet Rug, Rug-Meel, Byg, Byg-Gryn, eller Malt maatte udføres; Men om Foraaret, oversendte Kongen til Landet, adskillige Korn-Vahre af Magazinet til Laans.

I samme Aar døde en stor deel Creaturer, i sær Kiør af Mangel paa Foring og dets Udøgtighed; Saa at de mange Steds bleve forede med Lang-Halm, taget ned af Tagene.

Aar 1738 bleve sendte Commissarier til Landet, for at undersøge endeel Klager, som formedelst en til Hans Kongl. Majestet Kong CHRISTIAN den Siette, indsendt Memorial under det opdigtede Navn Philander, vare blevne anbragte; Commissarierne vare, nu værende Hans Høigrævelig Excellence Hr. General Lerche, afgangne Hr. Conferents-Raad Christian Berregaard, og nu værende Conferents-Raad og Deputered i Land Etatens General-Commissariat Hr. Gothardt Albrecht Braem.

Aar 1739 var atter Misvext paa Sæd og Foring.

Aar 1740 blev efter den haarde og lange Vinter, stor Mangel paa Brød blant Indbyggerne, og en stor deel Heste creperede af Sult og slet Foer.

Aar 1741 bleve Bønderne af de Kongl. Magaziner laanede til Vaar-Sæden det fornødne af Byg og Havre. (271)

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Aar 1744, blev begyndt at arbeide paa et Retranchement omkring Rønne, men Arbeidet hørede igien op 1746 uden at fuldføres.

Aar 1747 strandede ved Bornholm paa adskillige Tider og Steder tolv Fartøier, blant hvilke vare tvende af Landets egne.

Aar 1749 befandtes ved Eftersyn at være paa Landet 23 Veir-Møller, og 40 Vand-Møller, dog de fleste ikkun smaa, og undertiden i Sommers Tid ubrugelige.

Samme Aar 1749 den 5. Nov. Døde i Aaekirkebye en Dreng, 11 Aar gammel, som var paa sit særdeles Sted, meget vanskabt; Thi imellem Benene, der hvor ellers menbra genitalia er, var ved det ene Laar en liden, og som det syntes, noget spidsagtig Hævelse, dog uden noget Hul eller Aabning; Men strax neden for Navlen var ligesom en aaben Mund tvert paa, og derudi sad et rødt stykke Kiød, der saae ud som en nedslaaet Læbe, og der omkring udgik Vandet fra Barnet, og randt bestandig.

Aar 1750 den 21. Jun ankom Stifts-Befalingsmanden Hr. Græve af Reventlaw her til Landet, og døde her den 24. Jul. Samme Aar; Samme Tid var Biskop Harboe paa Landet for at visitere.

Aar 1751 begyndte Børne-Knopper at grassere paa Landet.

Aar 1752 var en overmaade varm Sommer, som medbragte en rig og velsignet Høst baade af Korn og Foder. (272).

Samme Aar, fandt en Bonde i Øster Larsker-Sogn endeel gamle Sølv-Mynter i Jorden, som veiede to og tive og trefierdendeel Lod; Disse bleve af Amtmanden oversendte som Danne-Fæe, til det Kongl. Rente-Kammer, dog fik Bonden sin Betaling derfor.

Aar 1753 kom Stift-Befalingsmanden Hr. Geheime-Raad Scheel til Landet, som paa Reisen udstod et farlig Uveirligt, og paa Landet en ei mindre farlig Sygdom; Paa Hiemreisen blev han opholdet af Modvind, men kom dog omsider lykkelig igien tilbage til Kiøbenhavn.

Der kunde vel være adskilligt mere om dette Lands Historie at anføre, baade i gamle og i de nyeste Tider; Men det som i de gamle Tidens Historie kan være forglemt, overlader jeg andre at ersætte, og for ei at gjøre dette Skrift alt for vidtløftigt, rører jeg ikkun lidet af det, som i dette Seculo er forefalden, siden sligt endnu kan være enhver i Minde, og kan blive andre Lysthavende til Materie, Historien videre at fortsætte; Dog førend jeg aldeles slutter Verket, vil jeg efter en, mig fra oftbemeldte Hr. Etatz-Raad Urne, Landets berømmelige endnu værende Amtmand, meddelede Optegnelse, give Læseren den Fornøielse at opregne de Befalingsmænd, som man kan vide at have været over Landet, siden dets første Opfindelse indtil nærværende Tid, skjønt hverken Hr. Etatz-Raad Urne, eller jeg forsukrer, at jo i samme kan i Henseende til gamle Tider, være nogen Urigtighed; Imidlertid kan andre Liebhabere deraf tage Anledning, at efterforske Tingene nøiere, og at give derom det curieuse Publico en tilforladeligere Underretning.

Periodus obscure.

Beor eller Boer, Landets første Findere og Bebyggere, anno mundi 2264, af hvilken som før er sagt, Landet har bekommet (273) sit Navn; Dette er, efter saadan Regning, skeet i de Tider, da Patriarken Jacob endnu levede.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Periodus under Lunde Ærke-Bisper

Fra Aar 1149 til 1265.

Andreas Erlandsen, Aar 1259 til 1265.

Tule Muus og Palne Joensen Aar 1318 – 1319

Ludvig Albertsen af Eversteen og Gleichen, Aar 1319 – 1321

Peder Windelboe, Aar 1325 – 1326

Hans Erichsen, Aar 1334.

Erke-Bisp Jacobus Nicolai eller Nielsen, 1361

Jacob Splid, Aar 1362.

Hans Uff, Aar 1379.

Paulus Diægen & Johannes Laweson, advocati Castri & Insulæ Borendeholm 1407.

Age Nielseön, Høvedsmand paa Bornholm 1429, nævnes og i samme Aar som Lands-Foged paa Bornholm, og 1430 kaldes han af Erke-Biskop Peder Ako Nielsson Dilectus & fidelis Advocatus noster in Castro nostro Hamarensi & terre Borndeholm

Götzstaf Lalesön, Høvetsmand paa Borndeholm 1448.

Tetlef Daa, Foges paa Hammerhuus 1469.

Sreen Steensön, Aar 1511. (273)

Periodus Lubecensis, eller den Tid da Lybekkerne

Havde Landet.

Berndt Knop, Aar 1532 Høvedsmand.

Blasius a Wickede, Aar 1546 til 1547.

Herman Boitin, Aar 1550 til 1556.

Sveder Ketting, Aar 1556 til 1572 eller 1573.

Matth. Tideman, Aar 1573 til 1576.

Johannes Urne, paa Kongl. Majests. Vegne 1573.

Periodus under Danmark.

Manderup Parsbierg, Leesmand 1576 til 1577.

Mogens Giöe, Høvidsmand paa Hammershuus og Bornholm, fra 1577 til 1579.

Henrich Brahe, Aar 1580 eller 1579

Falck Giöe, Aar 1587 til 1594.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Hans Lindenow, Senior, Aar 1594 til 1608 eller 1609.

Jörgen Rud, Aar 1609

Hans Lindebow, Junior, Aar 1612 eller 1614 eller 1618 til 1622 eller 1624.

Andreas Sinclair, Aar 1624 eller 22.

Holger Rosencrantz, Aar 1626 eller 1627 til 1645. (275)

Intervallum:

Joen Berdun, eller Bardonius, den 23. Jun Aar 1645 til 1646 en Svensk Commendant over Landet.

Ebbe Ulfeldt, Aar 1646 til 1651, den 30te April.

Joachim Gersdorff, Aar 1651 til 1658

Albertus Friis, Commandant en føie Tid.

Intervallum:

Johan Printzenskiold, fra 29de April 1658 til 8 de December e.a. en Svensk Oberst og Lands-Gouverneur.

Mickel Eckstey, Aar 1659 var dog egentlig kuns som Commendant og Cheff over Rytterne.

Adolp Fuchs, Aar 1660 Ober-Commandant og Amtmand, eller Gouverneur, til 1662.

Leuche, Aar 1662 Vice-Commendant til 1670.

Hans Lövenhielm, 1662 den 29 Mart ti 1673.

Julius Erich Fischer, Vice-Commandant 1ste Aug. 1670 og Commendant 1676 til 1680.

Morten Bertelsen, Commendant og Amtmand, 10de Mart 1673 til 1676.

Thomas Finck, Amtmand Aar 1676 til 1678.

Christian Gedde, Amtmand Aar 1678 til 1682.

Frantz Henrich v. Dehn, Commandant Aar 1680 til 1682.

Bendix von Hatten, Aar 1682 Commendant og Amrmand til Aar 1685.

Woldemar Blinck, Vice-Commaendant Aar 1682 til 1692. (276)

Johann Diderich von Werberg, Commendant og Amtmand Aar 1685 til 1694.

Andreas von Buggenhagen, først Vice-Commendant Aar 1692, siden Commandant Aar 1694 den 2. Sept til 1699.

Hans Böefke, Amtmand, Aar 1694 til 1699.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Woldemar Reedtz, Commandant og Amtmand Aar 1699 24de Octobr. Til 1718.

Gottfried Ludwig Bruno, Vice-Commaendant Aar 1699 til 1711.

Johan Gerog Ambschoffs, Aar 1711 til 1723 Vice-Commendant.

Johan Henrich von Bippen, Commendant og Amtmand Aar 1718 den 14de May til 1722.

Niels Madsen West, Commendant og Amtmand, 18de Mart. 1722 til 1739.

Rasmus Hirschnach, Vice-Commendant Aar 1723.

Thamsen, Vice-Commendant.

Bartram, Vice-Commendant til Aar 1737.

Joh. Croneberg, Vice-Commendant Aar 1738 til 1750.

Kay Friderich Schnelle. Amtmand Aaar 1739 til 1740.

Jörgen Kruse, Commendant fra Aar 1739 til 1751.

Johann Christian Urne, Amtmand 1740.

Johann Gottfried von Schepelern, Commendant 1752

Anchor Anthony Schor, Vide-Commendant 1750.

Fortsættes i del V.